

Politikai
röpiratok,

57.

MAGYARORSZÁG
TEENDŐI
A CSALHATATLANSÁG
KIMONDÁSA UTÁN.

IRTA

BOCSKAY BRUTUS.

Ára 80 krajezár.

4.

PEST.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

1871.

MAGYARORSZÁG
TEENDŐI
A CSALHATATLANSÁG
KIMONDÁSA UTÁN.

57

440

MAGYARORSZÁG

TEENDŐI

A CSALHATATLANSÁG

KIMONDÁSA UTÁN

IRTA

BOCSKAY BRUTUS

(Felső Zoltán.)

PEST.

KIADJA HECKENAST GUSZTÁV.

1871.

1875. 10. 15. 49211

Pest, 1871. Nyomatott Heckenast Gusztávnál.

I.

A csalhatatlanság kimondatott!

Habemus papam falli nescium! — ordítja Rómának mindkét renden lévő csöcseléke, s diadallal meghurcolja utcáin azt a higvelejű bolondot, ki könnyelműen eljátszta az aggkora iránti tiszteletet, s kit minden valamirevaló rendőrséggel bíró országban az örültek házába dugnának.

Valamint Nagy Sándor egyszer megízente volt az athéneieknek, hogy istenné levén, ezentúl isteni tiszteletet követel magának, úgy a római pápa csuhában járó rabszolgái el fogják özönlteni a világot, hogy hirdessék az ámuló füleknek, miszerint a testileg és szellemileg impotens IX. Pius, a je suiták e játékszere, *istenné avancirozott*, mert leveté azon, az emberi természettől elválhatlan tulajdont, a gyarlóságot mely oly mélyen gyökerezik minden halandó lényében, hogy írva vagyon, miszerint, a legszentebb is hétszer botlik naponként!

A római pápa tehát felettök áll a „legszentebbeknek“ is. Isten mindenható, ő meg csalhatatlan.

Ezentúl tehát a sz. háromságnak egy negyedik egyenjogú tagja lesz, kit ugyanoly isteni tisztelet illet meg, mint a többieket.

A keresztyén vallás nem látott 18 századon át nagyobb szentségtörést, az emberi ész a világ fennállása óta nem tapasztalt nagyobb örültséget, mint melyet a zsinat napjainkban elkövetett, midőn egy bűnökben megöszült, ártatlanok vérével bemocskolt örjögöt az istenség attributumával ruházott fel!

Az 1870. év korszakot fog alkotni a keresztyén egyház, sőt korszakot a világ történetében, midőn év-lapjaira azon eseményt jegyzi fel, melynél nagyobb meggyalázását istennek, arcátlanabb lábbal tiprását az észnek a világ még nem ismerte.

De ez év egyszersmind a legtanulságosabbak egyike lesz a históriában.

Egy óriási bűnhődés éve ez.

Mert bizonyos, hogy mire esorok napvilágra jutnak, az olasz nép, mint a történelmi igazságosság bűntető karja, már eltörölte a föld színéről a római bűnök egyik legkiáltóbb művét: az egyházi államot.

Annyi bizonyos hogy a pápa világi souverainitása a jelen évet túlélni nem fogja.

A bűn és örültség ez utolsó, legnagyobb tényét nyomon követendi a nemezis.

És mi megelégedhetnénk az igazságszolgáltatás e tényével, közönyösen nézhetnők e szörnyeteg-uralom bukását, közönyösen nézhetnők Róma legújabb merényleteit a világ erkölcsi rendje ellen, ha nem állana

még fenn a *pápaság* s az *államok*, s így saját hazánk közt is azon históriai viszony, melynél fogva annak tettei nem lehetnek befolyás nélkül a magyar államra.

Az állam és egyház közti viszony még ma is oly alapokon nyugszik, hogy Rómának legújabb dogmái s főleg a csalhatatlansági dogma után komolyan fontolóra kell vennünk azon kérdést:

mit kell tennünk a csalhatatlanság kimondása után, hogy annak veszélyeit Magyarországról elháríthassuk?

Mi köze a pápa csalhatatlanságának az állam ügyeihez? — kérhetné valaki. — Megmondom.

Schrader jesuita, a syllabus készítője, ki leghívebb magyarázójául tekinthető a jesuiták járszalagán vezérelt zsinat végzéseinek, a csalhatatlanságról a többi közt ezeket írja:

„A pápák minden rendszabályai igazság tekintében a hit, erkölcs, vagy jog rendjén alapulnak. Minden dekrétum, bármily tartalmú legyen, mindig az igazság valamely tanát foglalja magában, legyen az észbeli, erkölcsi vagy jogi. De ha a pápa az igazság és a tan rendjében csalhatatlan: *csalhatatlannak kell lennie minden rendelkezéseiben.*“

És, szó sincs róla, ez egyetlen logikailag helyes magyarázata a csalhatatlanságnak. Mert vagy mindenben csalhatatlan a római pápa, vagy semmiben. Akik tehát csalhatatlannak állítják, kénytelenek lesznek őt mindenben annak elismerni.

Már most, az egyház és állam közti viszonyt tekintve, a csalhatatlanság dogmatizálása által *dogmává emeltettek a pápáknak az állam feletti fensőségökről szóló tanai.*

E tanok szerint a csalhatatlanság kimondása után *ma már a kath. egyházban dogma, hogy a pápa felette áll a világi hatalomnak, tehát semmi állam nem önálló, souverain, hanem minden állam alá van vetve a pápa főuralmának.*

Es én kérdem, lehet-e becsületes honpolgár, aki ezt elismervén, kész volna hazája függetlenségét megtagadni?

E dogma elhívése tehát hazaárulás a föld minden államában; kettős hazaárulás Magyarországon, az ország és az alkotmány ellen.

Róma tehát, midőn e dogmát hinni parancsolja: hazaárulást parancsol minden katolikus embernek.

Hogy megítélhessük, mily eszközökhöz kell nyúlnia az államnak az ezen dogmában rejlő veszély elhárítására, s másrészt, hogy e követelés igazságosságának mivolta felett tisztába jöjjünk, helyén lesz egy rövid történelmi visszapillantást vetnünk az állam és egyház közti viszonyra Európában.

Készakarva választom e módját a kérdés fejtegetésének. Könnyebb volna ugyan egyszerűen felhozni az állam s egyház közt máig fennálló viszony ellen szóló okokat, kevésbbé fáradságos volna e rendszer

hiányait a józan ész és logika segélyével megvilágítani, de — azon nagy befolyásnál fogva, melyet a múlt a jelenre és jövőre mindig gyakorolt, azt hiszem, hogy valamely intézményt minden oldalról helyesen megítélni csak akkor leszünk képesek, ha annak múltját ismerjük. Valamely institutiót pusztán mint a jelenben fennálló tényt tekintve, könnyen igazságtalanok lehetünk ítéletünkben, a jelen állapotok, kizárólagos kiindulási pontul felvéve, könnyebben tévútra vezethetnek: de ha azt a történelem szemüvegén át elemezzük, ha fejlődésének különféle stádiumain át kísérik, kettőt nyerünk általa. Nyerjük először helyesebb, behatóbb ismeretét azon intézménynek, nem pusztán az institutió külső formáinak, hanem lényegének, alapelveinek, egész szellemének ismeretét, mi annak megítélését nagyban megkönnyíti; nyerjük másodszor azt, hogy megismerve azon körülményeket, melyek az illető intézménynek fejlődését elősegítették, képesek leszünk azt nemcsak abstrakte, magában véve, hanem viszonyítva korunk szelleméhez s s más intézményeihez is, megítélni.

Históriai institutiók megítélésére nézve pusztán azok jelenét ismerve, alkothatunk magunknak *nézeteket*; — de szilárd *meggyőződést* csak úgy szerezhetünk, ha annak történelmét ismerjük. Ennek tanulságai, s tapasztalatai legalkalmasabbak betölteni azon űrt, mely nézet és meggyőződés közt létezik.

Élénkebb olvasmányul szolgálhatna e tárgyról egy pusztá polemia, mely a vitatkozás minden segéd-

eszközeit használhatja; de azt hiszem, a gondolkozó olvasó nem veendi rossz néven, ha a történeti vázolás módját választom, mely nagy részét annak, ami minden pusztá polemiában szükségkép meddő, feleslegessé teszi.

Igyekezni fogok azonban e vázlatot lehetőleg rövidre vonni, s csak a fő események s fordulatok megjelölésére szorítkozom.

II.

**Állam s egyház a kereszténység első
századaiban.**

A papság azon önző hatalmi politikája, mely az egyház, és az emberek nagy számát tekintve, a vallás érdekeit is ellentétbe hozta korunk minden törekvéseivel, egész civilizációjával, e politika kezdet óta nem elégedett meg avval, hogy bizonyos megszabott határok közt souverainné tegye a hierarchia fejét, hanem e souverain hatalmat túl igyekezett terjeszteni az egyházi állam határain.

A pápa nemcsak Rómában akart uralkodó lenni; de részt követelt s követel magának más államok souverainitásából is.

Ezt teszi, midőn igényt tart reá, hogy idegen államok ügyeibe avatkozzék, midőn felügyeleti jogot vindikál magának az egyes törvényhozások felett, midőn jogaikat nem ismerő vagy kötelességeiket feledő uralkodókkal szerződéseket köt az őket uraló államok ügyeibe való beleavatkozás iránt.

Ismerjük az okokat, melyek ultramontán részről

e pápai igények mellett felhozatni szoktak, s melyek közt első helyen áll azon istenkáromló hazugság, hogy a pápák isten által ruháztattak fel a bitorlás ezen jogával.

Mindezen okoknak, melyeket már úntig ismerünk, valamint azon kérdésnek: valjon isteni eredetű-e a pápák ezen állítólagos joga? — theoretikus kifejtésénél s cáfolatánál ékesszólóbb eredményre jutunk, ha a pápai beavatkozási jog históriáján végigtekintünk.

A történelem meg fogja mondani, mikor keztek e pápai visszaélések, meg fogja mondani, minő eszközökkel emeltettek érvényre, — s e tényekből aztán kiki levonhatja magának a pápai beavatkozási igények jogossága felől az ítéletet.

Hogy a keresztyén egyház első századaiban, midőn még Krisztus követői üldözött s majd türt felekezetet alkottak, hogy Constantin megkeresztelkedése előtt, tehát három egész századon át a római pápa nem avatkozott idegen államok ügyeibe, — az kétségtelen, mert a keresztyénség ezen arany napjaiban pápa még nem létezett.

A római község előljárója, kit episcopusnak, püspöknek nevezett a kor, sem több, sem kevesebb nem volt, mint bármely phrygiai falunak előljárója, — szerény, majdnem szegény pásztora líveinek.

S ami eszébe nem jutott a római püspöknek, ki utóbb fejévé lett az egész egyháznak, annak maga az egyház épen ellenkezőjét hirdette. „Mindenki, legyen

bár apostol vagy próféta, alá van vetve a világi hatalomnak," írta sz. *Chryrostom*, ezt hirdették a többi úgynevezett szent atyák, élőkön *Agostonnal* és *Tertullianával*, ezt vallotta az összes keresztyénség.

És ez természetes vala.

A keresztyén egyház el nem ismertetvén az állam által, e korban nem volt más, mint hol üldözött, hol türt *magán társulat*.

E magántársulatnak józanul nem juthatott eszébe magának az állam felett hatalmat követelnie.

Azt pedig, hogy isten ily hatalmat adott a római pápának, mint az egyház fejének, ki e korban nem is létezett, azt a világ legkeresztyénibb három századában senki nem is álmodta.

Következett az egyháztörténet második szakasza, melyet némely történetírók a theologiai viták korának neveznek, de melyre tán inkább rá illik, ha a „császári trón mindenhatósága“ korának nevezzük.

A császári trón valóban mindenható volt, nemcsak az egyház, hanem a vallás felett is.

Azon helyzetet, melybe a niceai zsinat után a keresztyén egyház jutott, a mai kor fia könnyen elképzelheti magának, ha a történelemnek egy más, ehhez némileg hasonló korával párhuzamba teszi.

Ugyanazon helyzet volt ez, melybe a francia irodalom jutott XIV. Lajos alatt.

Valamint a „grand siècle“ korában az irodalom

mintegy fényüzési cikkévé vált a trónnak, mely tőle vett és neki adott fényt és ragyogást, valamint ezáltal az irodalom a leglealázóbb járom alá vettetett, mert míg az írók kitüntetésekkel s gazdagsággal halmozattak el, addig a gondolat rabszolgaságra jutott, s az irodalmi kritika mintegy felségjogává lett a korlátlan hatalmú trónnak, — valamint ezáltal az írói osztály nyert tekintélyben és befolyásban, ellenben maga az irodalom gyors sülyedésnek indult: azonképen járt a keresztyénség, mióta a byzanci császár magát az egyház védnökévé s ezáltal urává tette.

Az első lépés az volt, ami minden ilyenmü gyámkodásban szokott lenni: a császárság protectiója alá vette a vallást is, meg a papságot is.

A keresztyénség Constantin által államintézménynyé, a császári birodalom hivatalos vallásává tétetik. A pogányság még küzd egy ideig a ráoktrotyált hit ellen, míg végre Juliánban utósó támaszát elvesztvén, végleg legyőzetik. — Rövid idő mulva Constantin e tényei után már csak a zsidó vallás türetik meg a keresztyén mellett. A pogány be van tiltva, annyira, hogy Valens császár a gothoknak csak azon feltétel alatt enged letelepülést a római birodalomban, ha átérnek az új vallásra.

Pár évtized alatt a keresztyénség államvallássá lesz, az egyházi törvények államtörvényekké tétetnek, a papság, melynek kebeléből már a 3. században ki kezd válni a püspöki aristokratia, privilegiált állást

nyer, s előjogai csakhamar rengeteg vagyon-adományokkal tetéztetnek.

E nagyszerű kedvezések azonban, — mint általában a hatalom minden kedvezményei, — nem adatnak ingyen. Constantin óta a birodalom feje lett feje az egyháznak, a keresztyén császárok Gratiánig még viselték a pontifex maximus címét, s a római állam-eszme, melyben az imperátor egyesített magában minden világi s egyházi hatalmat, keresztyén kiadásban megújulni látszott.

S e hatalom egyiránt kiterjedt a papságra s vallásra.

A trón udvarolt a papságnak és uralkodott rajta. A császárok temérdek privilégiummal ruházták fel a hierarchia főbjeit, de már Constantin törvény által korlátozó a papság számát, Valentinián pedig törvényt hozott az örökhagyásoknál divatos papi visszaélések ellen. A császár bőkezű volt, de keze aztán ott is volt mindenben, nélküle mi sem történhetett az egyházban, minden úgy ment, amint ő akarta. A byzanci udvar hemzsegett papoktól, de e papok nem többé a vallás buzgó terjesztői, hanem léha udvaroncsoport valának. A papok a trón köré seregelték, hogy elleshessék az uralkodó szeszélyeit s ármánykodhasanak egymás ellen. A suprematia, sőt a teljes uralom az egyház felett a császár kezében volt, s Justinián úgy parancsolt püspökeinek, mint katonáinak, s azok úgy engedelmeskedtek neki, mint egy jól fegyvelmezett hadsereg.

S e papság, melyben már az osztályszellem minden rossz tulajdonai mutatkozni kezdtek, amint maga fejet hajtott az adakozó kényuralom előtt, úgy feláldozta neki a vallás szabadságát is.

Ebben is a császár volt az úr. A niceai zsinat hozta meg az első hitszabályt. Constantin azt szentesíté, s maga nevében kihirdeté, s a zsinat átkait polgári büntetések kiszabásával tette hatályosabbakká, — s e protectio rövid idő alatt uralommá vált. Az első nyolc zsinatot a császárok hívták össze, ők elnököltek rajtuk, s a zsinatok dogmatikus határozatainak, hogy érvényesek legyenek, császári szentesítésre volt szükségök.

Az uralom a dolog természeténél fogva csakhamar elnyomássá vált. Beállt a tyrannismus, és vele nemcsak a fejedelmi akarat, hanem a fejedelmi szélsély mindenhatósága is. A császárok dogmákat szabtak ki és semmisítették meg, a mint kedvök tartotta. Constantin néhány évvel a niceai zsinat után, melyet Árius tanainak kiírtására hítt össze, saját hatalmából amnestiát ad Áriusnak. Justinián 300 évvel Origenes halála után ezt egy ediktum által kiátkozza, személyes kedvezésből egy byzanci püspök iránt, ki evvel egy ellenségét, ki Origenesnek nagy tisztelője volt, boszantani akarta. Justiniánnak, ki alatt a byzanci császárság hatalma tetőpontjára lépett, egy szélsélye oly vallási kérdéseket vetett a világba, melyek az egész egyház nyugalma felzavarták s többszörö-zsinathirdetéseket tettek szükségessé. A püspökök

amennyire embertől telt, kedvében jártak a császárnak, s remegve fogadtak minden „új kérdést“, mert nem lehetett soha előre tudni az udvar véleményét. A császári körön körül valódi udvari theologia keletkezett, melynek dogmái gyakran a ministerekkel együtt változtak. Hát még, midőn maga az impérium kétfelé szakadt, midőn Valentinián keleten vérrel üldözte az ariánokat, kiket ugyanakkor Valens nyugaton fegyverrel és terrorismussal védelmezett, — mily silány, mily nyomorult járom alatt nyögött ekkor a keresztyén vallás!

Valjon van-e nyoma e korban az egyház állam feletti felsőbbségének, melyet az ultramontanismus hívei követelnek?

A változás, mely e korban a keresztyén egyház helyzetében végbement, abban állt, hogy az egyház magán társulattól *p otegált államintézménynyé* lett.

S e három század, melyben a keletrómai császárok voltak a keresztyénség korlátlan fejei. — a papságnak nemcsak hatalmát, de még hatalmi kísérleteit sem ismeri.

Ennyire még nem jutottak a dolgok.

A papság e korban még csak kincseket gyűjtött s hatalmát az egyház keretén belől, a hívek feletti megszilárdításán dolgozott. Csak ha e két feladatot sikerrel megoldá, válhatott l hetvé hatalmát az államra is kiterjesztenie.

E korban, mint láttuk, az még nem sikerült.

De hát sz. Péter utódjának istentől kapott felsősége a világi hatalom felett, hol késett az éji homályban?

Miért nem használta fel a római pápa istentől nyert hatalmát arra, hogy vele az egyházat és vallást a császári despotismus alól emancipálja?

Valóban azt kell hinnünk, hogy a római püspökök e korban még csak nem is sejtették, minő rengeteg hatalmat kaptak ők istentől.

Legalább ezt bizonyítja az egyház története, mely nem ismeri még a pápa souverainitását, s melynek e három százada alig beszél egyébről, mint az alexandriai, konstantinápolyi, antiochiai és római püspökök versengéséről a főhatalomért.

A *vágy* e hatalom után már megvolt a római püspökökben. De ez még nem bizonyít semmit, mert e vágy épen úgy megvolt a másik háromban is.

De bizonyítanak a tények. S ezek szerint azon téren, melyen e kor egyházi viszályai keletkeztek és eldöntettek: a byzanci trón foruma előtt, a római püspöké ritkán volt a diadal. Megaláztatásban részesültek a római püspökök elégszer, ha az udvar nem volt velök megelégedve, megidéztettek Constantinápolyba, és mindannyiszor kötelességöknek tarták megjelenni.

A római püspök teljesen osztá azon szolgaságot, mely az összes egyházra nehezedett. A császár neki is védura és zsarnoka volt egyszersmind. A byzanci udvar curiális stylusában a „parancsoljuk“ szó volt

az, mely a császár viszonyát a római püspökhöz kifejezé, kinek bírója a császár volt, ki csak császári szentesítéssel volt felavatható, s kinek választásakor adó járt a császárnak

S e hatalom nem kevésbbé volt erőszakos Rómában, mint Constantinápolyban.

Vigilius római püspök nem tetszett Justiniánnak. Ez kiadja a parancsot elfogatására. Vigilius templomba menekül, Justinián katonái ott elfogják. Vigilius kenyér és vízre becsukatik. S miután megszökött, Justinián kitörölteté nevét az egyházi könyvekből. Tehette, mert a zsinat szolgálai hódolattal sietett a császár kíváнатát teljesíteni.

Márton római püspök, mint egy, Constantin császár élete elleni összeesküvésnek részese, elfogatván, Byzanzba vitetett. Nyakörvvel nyakán végig hurczolatott a főváros utczáin s a nép insultálta. A törvényszék „istentelen gonosztevőnek“ deklarálta, egy ingben pellengérre állíttatá s halálra ítélte, mely büntetés végre a constantinápolyi patriárka könyörgéseire száműztetésre enyhíttetett.

Constantius császár az arián tan felé hajlott. Libérius római püspök merészelt más véleményen lenni. A császár őt elfogatva maga elé hozatja, megfosztja széktől s helyébe új püspököt nevez. Az udvartazonban csakhamar előzőnlík a római nők, kiknek kérésére végre a császár amnestiát ad Libériusnak azon feltétel alatt, ha a semi-ariánusok tanát elfogadja. Libérius elfo-

gadja a feltételt s visszatér püspöki székébe s buzgó hölgyei körébe.

Pelágus püspök nem kellett a római népnek, mely őt eretneknek tartja. A császár Rómába utasít néhány légiót s a római püspököt Narses kardja tartja meg székében.

E néhány példa kielégítő illusztrációjául szolgál azon viszonynak, mely a császár s a római püspök közt fennállott. A korlátlan uralkodó viszonya volt az egy privilegiált alattvaló iránt. A császár parancsol, a római püspök engedelmeskedik. Es mennyire beletalálták magokat a római püspökök eszolgai helyzetbe, mennyire nem tudták, minő rettenetes hatalomnak vannak birtokában, mutatja *I. Gergely*, ki Mauritius császárhoz írva felkiált: „Mi vagyok én, ki uramhoz beszélek, más, mint por és féreg!” — mutatja *II. Anastáz*, ki a császárt pláne *isten helytartójának* nevezi, mutatják hat század római püspökei, kik úgy meghajoltak a trón előtt, amint csak papok képesek meghajolni a — jutalom reményében!

Nem volt ez állapot jogos, mert a zsarnokság soha jogos nem lehet; nem volt üdös, mert ez időben a vallás érdekei az egyházban teljesen háttérbe szorultak, s helyöket a papság anyagi érdekei foglalták el, — de hogy ez *volt*, hogy sem az egyháznak, sem valamelyik püspökének a világi államhatalomba avatkozási jogáról hatszáz éven át mitsem tudott a világ, ezt megcáfolhatlanul bizonyítja a történelem.

A római püspök szinte alá vala vetve az egész egyházat elnyomó császári kényuralomnak.

Csak egy különbség volt a római püspök és a keleti, főleg a constantinápolyi püspökök helyzete közt, de e különbségnek kézzelfogható eredményei már messze túl esnek e kor határán.

S e különbség nem a római püspöknek püspöktársai feletti kiváltságos helyzetében, nem egy — utóbb felfedezett — isteni adományozáson alapszik.

E különbség tisztán *esetleges* volt; s mindössze abban állt, hogy míg keleten a császári hatalom kétségbevonatlanul szilárdan állt, míg Constantinápoly a császárok székhelye volt, addig Róma, távol az imperatori hatalom fészktől, Olaszország kellő közepében feküdt, mely Olaszországban a császárok hatalma mindinkább semmivé lett.

Midőn tehát Olaszországban már az 5. században a császárság hatalmának még árnyéka is elenyészett, míg Byzancban az teljes fényében s nagyságában fennállt: igen természetes volt, hogy a constantinápolyi udvar székhelyén lakó byzanci püspök sokkal jobban hozzászokott a császári kényuralomhoz, mint a római főpap, távol az impérium székhelyétől, egy már-már elszakadó provincia területén.

A császárok hatalma Olaszországban naponként fogyott, de azért e korban a római püspökök még nem gondoltak az állam ügyeibe avatkozásra. A császárság erőszakos tettei hatalmával együtt megszűntek, de

azért még azon Gergely, ki a constantinápolyi püspökkel versengve feltalálta a purgatoriumot, s nagyokat mívelt a babona terjesztésében, melyben a papi hatalomnak egyik eszközét fedezte fel, amiért utóbb „nagy“ melléknévvel ékesítettetett fel a papismus által, — még e Gergely sem merte felmondani a császárnak az engedelmességet, s midőn annak egy törvényét az egyház érdekével ellenkezőnek találta, panaszos hangon felírt ellene a császárhoz, de végrehajtását nem merte megtagadni.

És midőn e korban a császárságnak még névleges hatalma is megszűnt, midőn barbárok uralkodtak az olasz félszigeten, — a római püspökök még ezen világi uralkodóknak is aláveték magokat, s a meghajlást az államhatalom előtt oly természetesnek találták, hogy midőn egy ízben egyszerre két püspöke volt Rómának, Symmachus és Laurentius, ezek megsokalva végre a vérontást, megegyeztek benne, hogy a keleti góthok királya, az Olaszországon akkor uralkodó Dietrich elé terjesztik ügyöket eldöntés végett, daczára annak, hogy Dietrich arianus, tehát kiátkozott eretnek volt!

Történt pedig ez a 6. században. A római püspökök tehát ekkor még nem kételkedtek benne, hogy meg kell hajolniok bármely vallásu államfő előtt.

Majd megváltoztak a dolgok. Olaszország egyidőre ismét a keleti császár hatalma alá került. S a római püspökök, kik közül *I. János* góth fogságban halt meg, *III. Félix* egyenesen a góth király által

neveztetett ki, s kik Athalarich óta a góth királynak taksát fizettek megerősítésökért, ismét a constantinápolyi császár alattvalói lettek, mint voltak egy ideig a góth király alattvalói.

A keleti császárság utolsó fénye Justiniánnal már letűnt a byzanci trónról, de azért a római püspökök hűséget esküdtek a császárnak, s még a 7. században gyakran hónapokig kellett várniok a császári megerősítésre, hogy ordinálhatók legyenek.

És nem is előbb, mint a 8. században szűnik meg a római püspökök közönséges alattvalói helyzete, s ekkor is csak tényleg, nem jogilag. Tényleg, mert a római püspökök fellázadtak a császár ellen, ki gyöngre volt őket engedelmességre kényszeríteni.

II. Gergely ekkor felhasználja a képmádás zavarait a lázadásra. 730-ban Leo császárt, a képmádás eltiltása miatt excommunicálja, szerzetesei előzőnlik a birodalmat s az alattvalókat uralkodójok ellen lázítják.

A longobárdok, kik Olaszországot el akarják hódítani a keleti császárságtól, szolgálatukba, illetőleg védelmökbe veszik Róma lázzadó püspökét; és *Zachariás*, kinek előde nyíltan fellázadt s elszakadt a császárságtól, az első római püspök, ki császári megerősítés nélkül foglalá el székét 741-ben.

Vele a római püspökség, a birodalom kül-ellenségei által támogatva, tényleg emancipálja magát a keleti császárság souverainitása alól.

De midőn ez történt, már diadalt ült azon nagy vallási mozgalom, mely Ázsiát s Afrikát elszakasztá a keresztyén egyháztól s a byzanci császárságot alapjaiban megingatá, — ekkor már diadalt ült *Mohammed* vallása, s egy csapással megváltoztatá a világ történetének egész jellemét.

III.

Állam és egyház Mohammedtől VII. Gergelyig.

A keresztyénséget, mely hat század alatt az egész ismert világon elterjedt, roppant veszteség érte. Maga idézte azt fejére.

Maga a keresztyénség ellenséges felkezetekre volt bomolva a 6. században. Keleten a chaldeai keresztyének s a monophysiták külön egyházakat alakítva, a keresztyén világ háromfelé szakadt.

Az egyház összeforrt az állammal, a papok államhivatalnokok valának. Az állam pedig a despotikus birodalmak átkában szenvedett: mintegy leroskadt saját terhe alatt. Nagyobb volt, sem hogy maradandólag összetartható legyen. Állam és egyház szövetkezve egymást rontották. Minden politikai változás vallási nyugtalanságokkal, minden vallási viszály politikai rázkódtatásokkal járt. Emellett állam és egyház hivatalnokain mindinkább erőt vett a kényuralom szülöttje, a demoralisáció.

Ily viszonyok közt, melyek csak az általános romlásnak szolgálhattak bevezetésül, termékeny földbe

estek Mohammed igéi, kinek tanai jobbak valának az *akkori* keresztyénségnél, melynek már erkölcstana sem volt.

Az új hit, fanatikus reformátorok vezérlete alatt álló őserejü népek harci jelszavává tétetvén, hódítólag lép fel. S mi alatt a keleti keresztyén egyház afelett vitáz, valjon egy vagy két akarat volt-e Kristusban, az arabok elfoglalják Jerusálemet. Alig telik bele egy század s a keresztyénség legvirágzóbb egyházai eltörölvék a föld színéről, és az óvilág fele: Persia, Syria, kis Ázsia egy része, Egyptom, egész északi Afrika és Spanyolország, elhagyva a keresztnek már elfajult vallását, Allah-hoz imádkozik.

E rohamos hódítás mintha elfújta volna a keresztyénséget amerre járt. Nem maradt meg az másutt, mint Európa nyugatán s a keleti császárság még fennmaradt romjaiban.

Amott a császári birodalmat megsemmisítő barbárok lettek a keresztyénség támaszai. Emitt folytatatik az állam és egyház kárhozatos szövetsége, mindkettőnek romlására.

E nagy forradalom által, melynek Mohammed volt megindítója, a világ physiognomiája megváltozik, történelme új színpadot választ magának.

Azelőtt az egyháztörténetnek úgy, mint a világ politikai történetének súlypontja a kelet volt.

A byzanci császár első, mondhatnók egyetlen valódi souverain fejedelme volt a kornak; udvara központja a míveltségnek, gazdagságnak, hatalomnak. A

keleti patriárkák főszereplők az egyház történetében, mely e korban a keresztyénség elterjedésén kívül alig áll egyébből meddő vallási vitáknál.

A mohammedán forradalom által e viszony gyorsan megváltozik; a keleti császárság hatalma szűkebb térre korlátolva, rohamosan apad. Az eddig oly fényes két egyház, az alexandriai s antiochiai megszűnik, a constantinápolyi pedig a közös veszély elől mind szorosabban simúl a trónhoz.

A keresztyénség minden reményei nyugatra fordulnak, hol barbár népek küzdenek egymás és a római császárság végmaradványai ellen.

A római püspök ezáltal szabad kezét kap. Időnként ugyan jónak látja még udvarolni a császári helytartónak, de mióta barbár királyok uralkodtak Olaszországban, ezek protekciója alatt mind merészebb hangot ölt Constantinápoly irányában, míg végre a 8. században teljesen elszakad a kelet-római császárságtól.

És ekkor kezdődik *Róma tulajdonképeni szereplése*. A 8. században lép a római püspökség azon ösvényre, melyen utóbb a világuralom magaslatára ért.

De ez uralmat nem isten adta, hanem *Mohammed tette neki lehetővé*.

A római püspök politikai helyzete az izlam gyors hódításai által gyökeresen megváltozott.

Míg azelőtt a római püspök egyik, — és pedig, mert a keresztyén világ legbarbárabb részében székelő, — tehát többnyire háttérbe szorult tagja volt a püspöki aristokrátiának, azon egyházban, mely teljesen alá vala vetve a byzauci császár kényuralmának, — most, midőn a kelet két nagy patriarchátusa megszűnt, s a harmadik az állammal együtt sülyedésnek indult, most a császári hatalomtól független nyugati egyháznak lett legtekintélyesebb püspöke.

A római püspök a vallás palástját teríté a frank Pipin trónrablására, s azon terjedelmes javak, melyeket e szolgálatért jutalmúl kapott, őt tették a leghatalmasabbá Olaszország számos olygarchái közt.

Hozzájárult ehez, hogy az egész nyugaton Róma volt az egyetlen község, mely apostol által alapított, mi e korban tekintélyét nagyban nevelte.

Hozzájárult, hogy a római püspöknek nyugat Európa barbár népei közt tág tere nyílt a térítésre, s ama kor divatja úgy hozta magával, hogy aki valamely területet megtérít, annak püspöke lesz, — miáltal a római püspök hathatós eszközzel bírt hatalma terjesztésére.

Hozzájárult ehez, hogy az európai barbarismus e korában az egész nyugaton nem volt egy intézmény sem, mely reális hatalma vagy traditióinál fogva kiemelkedjék a középkor chaoszából. A nyugat-római császárság semmivé lett, s romjain öserejű, barbár népek ütöttek tanyát, melyek még nem valának képesek szilárd államokká consolidálódni. E korban, mely-

ben a vadságában féktelen nép a politikai téren sem hatalomra, sem tradícióra nem talált, mely mérsékelje, — midőn az egyetlen tiszteletreméltónak, jogosnak elismert dolog a vallás volt, e korban e vallásnak, vagyis nyugat Európának első egyházi férfja szükségkép kitűnő helyet foglalt el a világrészben.

S e körülmények tették már a 8. század végén a római püspököt fontos tényezővé Europa politikai viszonyaiban.

E körülmények okozták, hogy *Nagy Károly*, midőn a középkori chaoszból egy nagyszerű államot akart alakítani, minek előfeltétele volt bizonyos rendnek és tekintelynek megállapítása, hogy ekkor a római püspökhöz fordult, s vele szövetkezett terve kivitelére.

Nem keresett benne Nagy Károly egyebet, mint eszközt egy egészséges társadalmi rend megalapítására, nem várt tőle egyebet, mint hogy politikáját a vallás tekintélyével, — az *egyetlen* tekintélylyel, melyet e kor ismert, — támogassa.

Ezáltal a római püspök politikai fontossága nagyot emelkedett. Míg azelőtt mostoha bánásmódban részesült alattvalója volt a keleti császárnak, most érzé, hogy a nyugaton azon uralkodónak, ki nagy tetteket akar végbeinni, szüksége van rá.

És mint minden nagyraavagyó embert, úgy a római papot is csakhamar mássá tette nélkülözhetlenségének öntudata.

S most a kölcsönös kedvezések ugyanazon látványát látjuk megújulni nyugaton, melyet láttunk a 4. század óta keleten, csakkogy sokkal nagyobb s a papságra nézve kedvezőbb mértékben.

A római püspök viszontszolgálatok fejében kész minden szivességre a világi uralkodók iránt.

*Pipin*nek egy darab földért isten és a vallás nevében szentesíti trónrablását. A normann *Róbert*et kinevezi az egyház zászlótartójának, hogy védelmezze; *Nagy Károlynak* császárrá emelkedési tervét helyesli. őt megkoronázza, térdre borulva hódol neki, egész uralkodói pályáján támogatásával kíséri, még háremet tartani is megengedi neki, hogy a nyugaton egy, a keleti császárral egyenrangú uralkodó létezvén, ennek souverainitása alól végleg megszabaduljon.

S a nyugati császárok meg is hálálták szolgálatait. Felgazdagíták a római papot, hogy a folytonos hűbéri harcokban támaszszal bírjanak benne Olaszország szüntelen lázongó olygarchái ellen. Ha pedig a fejedelmek késtek a viszontszolgálattal, a római püspök mindig talált szellemdús módokat kívánatainak kivitelére, melyek közt nem utolsó helyen áll *István* pápa diplomatikus ügyessége, ki a longobardok által szorongattatván, s *Pipintől* nem kapván segílyt, először *Sz. Péter* apostollal, — ki épen akkor szállt le az égből, iratott segílykérő levelet a frank királyhoz, s mikor ez sem használt, egy másikat, melyben a boldogságos szűz *Mária* sajátkezű soraiban kéri a segedelmet, — ami használt is, mert *Pipin sz.*

Péter és szűz Mária egyesült kézvonásaiknak nem bírt ellenállani!

Míg így egyrészt a frank uralkodók kedvezéseiből vont hasznót a római püspök, addig másrészt hatalmának erős emeltyűjévé lett a térítés, és a szerzetek intézménye.

Az egész nyugatot előzőnlék a római püspök valószínű ügynökei, s a megtért barbárok szemében természetesen a legelső ember az lett, kinek nevében az egyedül üdvözítő hitre térítettetek.

A szerzeteknek, melyeknek nagy része a 8. században már ijesztőleg felgazdagodott, terhőkre volt a közelfekvő püspökök főnöksége. Kényelmesebbnek találtak oly főnököt, ki távol tőlök, nem kisérik figyelemmel gazdálkodásukat. A római püspökhöz fordultak tehát, adófizetést ígértek neki s kérték, vegye őket közvetlen főnöksége alá. Ezáltal ugyan a szerzetek — megmenekülve egy valódi felügyelet alól, — a demoralisáció fészkei lettek, de a római püspök átlátta, hogy hatalmas eszközzel bírand bennök hatalmas terjesztésére, s megadta kérésöket.

Mindezekhez hozzájárult ama kornak kétségbeejtő barbarismusa, ama setét tudatlanság, mely egész nemzedékeket a babona rabszolgaivá tett.

Ime azon tényezők, melyek a római püspök emelkedését elősegítették.

De azért sem Pipin, sem Nagy Károly alatt a római püspök még nem lett függetlenné a világi hatalomtól.

A római püspök, midőn a keleti császártól elszakadt, csak *uralkodót cserélt*. A görög udvar alattvalójából a frank király hűbérese lett. És Nagy Károly, ki követeket küldött Rómába a püspök és nép hódolatának elfogadására, ki a római püspök ellenére zsinatilag elvetteté a képmádást s még vallási ügyekben is önhatalmúlag határozott, — Nagy Károly vaskezű souverainje volt a római püspöknek.

A nyugati császár fejedelme volt a római püspöknek, mint volt a keleti, — de azért e viszony consequentiái nyugaton egészen mások valának.

Mert míg keleten a császárság, egy rég consolidált institutió, vette fel magába, és idomítá magához az egyházat, addig nyugaton még a császári államhatalom csak keletkezésének vajudasait élte, s így azon korban, midőn minden ember előbb volt keresztyén, s csak aztán, vagy épen nem állampolgár, a keresztyénység első püspökének szükségkép emelkednie kellett az államhatalom rovására.

S emelkedett annál gyorsabban, mert Nagy Károlynak nem volt méltó utóda, ki óriási birodalmát képes legyen összetartani. A nagy fejedelem uralkodásának derüebb napjait ismét a barbarismus teljes setétsége követte. Utódai alatt birodalma három részre szakadt, s kihalt dynastiájának sirhalma új lépcső volt a római püspök emelkedésére.

Míg a keleti egyház püspökei, a dogmatikus téren táplálva ambíciókat, *vallási vitákban* tölték életüket, addig a római püspök kezdet óta főgondját benn az egyházalkotmányra, kifelé a *politikai befolyás* terjesztésére fordítja

Se törekvés már e korban kezdett gyümölcsöket hajtani. A római püspök, azon körülményből, hogy Nagy Károlyt megkoronázta, idők folytában jogot derivált magának fejedelmek koronázására. Az idők divatja támogatta ez igényeket, s nemsokára a bitorlók közt szokássá lett az egyház kezéből kérni koronát. Ez nem soká tartott, s a római püspök sietett belőle jogot származtatni le magának a koronák osztogatására.

Egyes uralkodók, babonás lelkök aggodalmaitól üldözve szolgai tisztelettel hajoltak meg a papság előtt. Ez nemsokára követelni kezdte a tiszteletet, s Jámbor Lajos és a frank Róbert feletti erőszakoskodásai sikerülvén, mind merészebb lett.

A 9. században sz. Miklós már annyira ment nagyravágyó gögjében, hogy a római püspököt, tehát önmagát, *istennek* nevezte, — de azért e kor római püspökei még óvakodtak újat húzni a világi hatalommal, ha az valóban hatalom volt, s II. *Hadrián*, ki egy durva levelet írt Lothár királynak, még jónak látta magát azon, — valóban inasi lélekhez méltó hazugsággal, — mentetetni, hogy azt nem ő, hanem — inasa írta!

S ha mertek is kikötni másodrangú fejedelmekkel, nem mertek a nyugatrómai császárral. A 9. században a római püspök csak császári biztosok jelenlétében, s a császár beleegyezésével volt megválasztható, s I. Otto korában, kinek a római nép megesküszik, hogy akarata ellenére senkit sem választ püspökké, nem a római pap, hanem a császár volt feje az egyháznak.

E kor, mely Mahommedtől VII. Gergely felléptéig tart, még egyáltalában nem ismeri a pápaságot, de már előkészíti azt.

E négy század alatt az egyház alkotmánya teljesen átváltozik. A keleti patriárka folytonos viszályban áll a római püspökkel, többnyire egyes, újra megtérített tartományok feletti egyházi hatalom miatt, Miklós és Photius már kölcsönösen kiátkozzák egymást, míg végre botrányos viszályok után a nyugati egyház a nagy schizmában végkép elszakad a keletitől.

E szakadás csak a római püspöknek válik javára, kinek általa önállósága növekszik. A római püspök az egyház keretén belül főhatalomra törekszik, s bár a püspöki rend aristokrátiáján alapuló egyházalkotmány még formailag fennáll, tényleg már létrejött az egyházi monarchia.

Az egyház bensejében mind hatalmasabbá váló római püspök megkísérti már egyes fejedelmek feletti főúri jogot gyakorolni, s az 1000. évben Róbert frank királyt, mert engedélye nélkül házasodott, átok

alá veti; s ez átok kiterjed még az edényre is, melyről eszik.

De azért e kor, — az államhatalom körébe való avatkozást tekintve — mindössze csak a szende kísérletek kora, melyekre Róma püspökei nem joguk hite, hanem kedvező alkalmak által csábítottak.

E kísérletek daczára is, bár első, kiváltságolt, de mégis alattvalója a pápa a nyugati császároknak. Az Ottók teljes urai a római püspöknek, s ha sikerül Rómát tenniük birodalmuk székhelyévé, a császárság azután is az maradt volna. Közvetlenül VII. Gergely előtt a császár nevezi ki a pápát és IV. Henrik atyja, III. *Henrik* a 11. század elején megtette azt, mit sem előtte sem utánna a kostnitzi zsinatig nem tett senki, — letett egymásután három római püspököt hatalálából.

Ha tehát Európa és a keresztény egyház történetének első évezredén áttekintünk, azon eredményre fogunk jutni, hogy a pápaságnak azon, a világi hatalom feletti fensőbbiségéről, melyet az ma öröktől valónak hirdet és Krisztus adományozására hivatkozva követel, ezer éven át *sem a világ sem a római püspök nem tudott semmit*; sőt hogy egy ezredéven át római pápa — a szó utóbbi értelmében, nem is létezett.

Igaz ugyan, hogy e kor végével már elő vala készítve a tér, melyen VII. Gergely sikerrel hozzáláthatott nagyszerű terve kiviteléhez, igaz, hogy a 11. század kezdetén már fel vala halmozva azon óriási készlete a hatalom anyagának, melyből egy nagy aka-

rat titáni művet alkothatott, — de igaz az is, hogy e kor még nem birt öntudatával azon állapotnak, melyet előkészített, hogy a múltban létrejött formák még fennállottak, látszólag elég erős k az idők viharaival dacolni; igaz, hogy VII. Gergely elődjének még fogalma sem volt a hatalom azon szédítő magaslatáról, melyre utódját emelte a lángész, vasakarat, és a körülmények ügyes felhasználásának varázsereje.

Igaz, hogy azon forradalom, melynek hőse Hildebrand vala, már elkerülhetlenül elő vala készítve: de azért, valamint Luther fellépte előtt, sőt működésének kezdetén, senki, még maga a nagy reformátor sem sejté azon forradalom végkimenetelét, melynek proklamálására őt választá eszközül a história, s valamint a wittenbergi 95 tétel előtt senki sem kételkedett a katolikus dogmák és institutiók szilárdságán, úgy a 11. század kezdetén még senki sem sejté előre azon ropant forradalmat, melynek sarkeszméi már egy nagy-ravágyó barát lelkében forrongtak.

Ez ideig, egész ezer éven át a római püspök többször cserélt uralkodót azon területtel együtt, melyen lakott, — de *sohsem volt uralkodó nélkül*. Alattvalója volt a kelet császárainak úgy, mint a goth királyoknak s utóbb a nyugati császároknak. Az egyház e korban még nem az állam mellett vagy felett, hanem a *világi uralkodó alatt* állt.

És ha e tények ellenében némelyeket a vágy, nagy történelmi események első csiráit kutatni, annyira ragad, hogy már az 5. században felfedezhetni vélik a pápaság

első jeleit, ha egy I. *Gergely*ben már VII. *Gergely* politikai elődjét hiszik felfedezhetni, — elég lesz őket a személyes nagyravágyás és hatalomvágynak a pap-ságban számtalan nyilvánulásaira figyelmeztetni, mely ambíciók mindig elvállhatlanok valának a hierarchiának túlnyomó számú tagjaitól.

Vagy ha pláne *Nagy Gergely*nek egy okmányára hivatkoznak, melynek bizonyossága szerint a római püspökök már a 6. században bírtak joggal világi fejedelmek letételére, — válaszuk mindössze abból áll, hogy ez okmány utólag készült hamisítás, ép oly hazug koholmány, mint ál Izidornak azon dokumentuma, melyben Constantin császár 324-ben ajándékozta a római püspöknek azon földet, melyet az *Pipintől* kapott a nyolcadik században!

IV.

VII. Gergely és politikája.

A XI. század második felében, midőn a császár mármár fejévé lett az egyháznak, midőn a keletrómai imperium eszméje nyugaton új erőben feléledni látszott: — egy nagy alak lép az európai történelem színpadára, hivatva a jövő történetére ráütni saját bélyegét, s mintegy új irányba terelni annak folyamát.

VII. Gergely az, első történelmi nagysága a középkornak.

E kiváló férfi jellemében, ki mélyebb nyomot hagyott maga után a történelemben, mint a középkor bármely jeles fia, a legkülönbözőbb tulajdonok egyesültek, melyek egyedül tehették őt képessé megfelelni azon nagy feladatnak, melyet saját ambíciója ugy, mint a kor körülményei elébe tüztek.

A korlátlan despotismus azon levegője, melyet a kor legszigorúbb zárdájában, a clugny-i kolostorban beszítt, s mely másokat rabszolgákká tesz, Hildebrand erős lelkét csak megacélozá az uralomra. Kevés embert mutat fel a história, ki annyira teremtvé lett volna

az uralkodásra, mint ő. Midőn az egyházi pályára lépett, egy Nagy Károly vagy I. Napoleon vezett el benne, hogy a világ első, s ily mértékben egyetlen, papi hódítójává legyen. Több előde alatt már ő volt lelke a római egyháznak. Több püspököt tett meg és tett le, mielőtt az időt elérkezettnek látta saját fellépésére, s creaturái, mint II. Sándor, kit pofozott, koplaltatott, becsukatott, ha nem járt kedvére, remegve hajoltak meg titkos fensősége előtt. Végre, midőn különféle ármányok által sikerült a püspöki székre jutnia, szabad folyást engedett határtalan uralkodási hajlamának. S e hajlamnak erős támaszául szolgált azon kíméletlensége, mely nem törődve emberi érzellemmel, nem az erkölcs parancsolataival, minden akadályt eltiporva, merészen haladt céljai felé. S az előrelátó politikus, ki már mint II. Miklós első tisztviselője saját szakállára működik, — a józan gonosztevő, ki higgadt vérrel orgyilkosokat bérel IV. Henrik ellen, — a szívtelen kéjenc, ki a canossai vár ablakából ágyasa karján gyönyörködik a mezítláb didergő császár kínjaiban, ki kedvesével a szerelmi ágyon gyilkolási terveket főz, s kinek titkos kabinetje a wormszi zsinat jelentése szerint könnyelmű nőkből áll, — aterjedt tudománynyal, a külföld politikai viszonyainak éles ismeretével bíró államférfi, — a vasjellem, melyben a hajthatatlan akarat hitetlenséggel, a lángész erkölestelenséggel, a fanatikus gög vallástalansággal, s mindezek ama bizonyos szenvedélytelen kegyetlenséggel párosultak, mely egyedül teszi hosszabb

időre lehetővé a terrorizmust, — e megdöbbenő alak szükségkép megdöbbenő varázst gyakorolt korára.

Az nem is maradt el. De hatása különböző volt. Az egyik rész emberfeletti hódolattal hajolt meg előtte, a másik ördögi gyűlölettel lázadt fel ellene. S e korban, melynek úgy tiszteletében, mint gyűlöletében a babona volt az uralkodó elem, csak természetesnek találhatjuk, ha Gergely hatása is babonás volt. A hagyomány szerint kabátja újjából tüzet tudott kírítani, egy bíbornoktársa s bámulója pedig egyszerűen „szent sátnak”-nak nevezi azon férfiút, ki — az ő szemében — „szent” ügyért pokoli eszközökkel s ördögi jelleme hatalmával küzdött.

A sátni attribútumok a kor phantáziájának kinövésai valának, s az utókor, dacára annak, miszerint VII. Gergely száműzetésében bevallva bűneit maga mondá hogy azokat az „ördög sugallatára” követte el, — nem lát benne mást, mint egy embert, kinek még bűnei s mély erkölcsi elvetemedettsége is csak nagysága talapzatának egyik lépcsőjét képezik.

Céljai e rendkívüli férfiúnak oly nagymérvűek valának, amily alkalmas ő volt azok valószínűsítésére. És ritkán mutat fel a történelem oly reformátorokat, kik kezdet óta annyira tisztában legyenek magokkal eszméiknek minden consequenciái s azon mozgalom végeredményei felett, mely általok indittatik meg, mint VII. Gergely. Ő teljesen átérté terveinek jelentőségét, öntudatával bírt azok végső következményei-

világ egészen új politikai rendjének eszméje nem fokozatosan, esetleg, hanem egyszerre, szerves egészként fogant meg lelkében.

A cél, melyért VII. Gergely küzdött, nem csekélyebb volt, mint a korlátlan hatalom állam és egyház felett, vagyis a világhatalom a *római püspök kezében összpontosítva*.

Evégből nemcsak emancipálnia kellett az egyházat az állam alól, hanem azt fölibe rendelni, s azután ez egyháznak korlátlan urává tennie a római püspököt.

S Gergely, amily világos áttekintetével bírt teljes rendszerének, oly éles észszel tudta feltalálni az eszközöket, melyek céljait előmozdithassák.

Hogy az egyházat emancipálja a világi hatalom alól, megtiltá a püspököknek világi uralkodóktól az investitúrát elfogadni, — miáltal a hierarchia valódi státussá lett a státusban.

Hogy az egyházat az állam fölibe emelhesse, azon tant állítá fel, hogy isten a pápa kezébe adta a legfőbb hatalmat — mint általánosan elismertetik, legalább — a lelkiekben. De miután a világi ügyek könnyebbek, egyszerűbbek s kevésbbé fontosak, mint a lelki és vallási ügyek, természetes, hogy az egyház, illetőleg annak feje, ha a felsőbbrendűek intézésére illetékes, kétszeresen illetékes az alsóbbrendűek kezelésére. Szerinte „a királyok az ördög alattvalói, az ördögök pedig az exorcisták rabszolgái,“ — tehát minden exorcista, vagyis minden pap több a királynál. S a papság fejének kötelessége örködni a világi fejedelmek felett,

amiért Gergely nyíltan megírja hódító Vilmosnak, hogy ő levén istennek felelős Vilmos lelki üdvéért, ez neki engedelmeskedni tartozik. A trón alatta áll az oltárnak, a királyok alatta a római püspöknek, az egész világ pápai hűbér.

Hogy végre az ekként az állam fölől emelt egyházat teljesen a római püspök kényuralma alá hajtsa, a püspöki székek betöltését tőle teszi függővé, betiltja a papok házasságát, mi még az emberi társadalomhoz fűzte a papságot, s a despota éleslátásával felismerve azon hasznót, melyet a kényuralom az egyformaságból vonhat, az egyház keretén belül tanokban úgy, mint szertartásokban a lehető egyformaságra, a legnagyobb centralisációra törekszik.

S hogy azon óriási terv, melynek valószínűsítésén fáradozott, teljesen, minden részleteiben élt kezdet óta lelkében, mutatja egy sajátkezű levele is, melyben, — valamint Nagy Péter cár politikai végrendeletében századokra előre megszabja az iránvt, melyet utódainak követésre ajánl, — összefoglalja mindazon elveket, melyeket a római püspököknek követniök kell, ha politikáját sikeresen folytatni akarják.

A római egyház egyenesen Kristus által alapítatott.

Akit a pápa excommunicál, avval senkinek egy fedél alatt laknia nem szabad.

Minden fejedelem köteles a pápának lábát megcsókolni.

A pápa leteheti a császárokat.

A pápa az alaitvalókat feloldozhatja hílségesküjök alól.

A pápa ítéletét senki meg nem döntheti, de ő megdöntheti bárkiét.

A római egyház soha nem tévedett, nem fog tévedni s nem is tévedhet.

Ezek valának VII. Gergely föelvei, — alapelvei a legszörnyebb despotismusnak, mely egyházat s államot, népeket s egyéneket, cselekedetükre s hitükre egy ember korlátlan kényuralmának vet áldozatul.

Soha a körülmények oly kedvezők nem voltak ily terv valóítására, mint a 11. század második fele. Az általános tudatlanság és babona ekkor érte el tetőpontját Európában. Németország, melynek császári uralkodója képviselte azon ellenséget, melylyel a római püspöknek meg kellett küzdenie, kiskorú császár alatt folytonos belegyenetlenségek s polgárháborúk által erejében megzsibbadt.

Hildebrand előkészíté magának a tért. IX. Leó s IX. István már teljesen az ő befolyása alatt álltak. S ő, ki ápolta a császár tekintélyét, míg céljaira felhasználható, amint a római püspökségnek a 10. században megcsökkent tekintélyét visszaállítania sikerült, nem késett az első csapást mérni a császárnak a római püspök feletti hatalmára. Már 1061-ben egy zsinati határozatot vitt ki, mely szerint ezentúl csak a bíbornokok vehetnek részt a pápa választásában. A nép és papság tehát megfosztatott választási jogától. A császári megerősítés pedig nem

jognak, hanem az egyház által tett önkénytes concessionak jelentetett ki. — IV. Henrik kiskorú volt.

Hildebrand óvatosan titkolta terveit egész megválasztatásáig, sőt még ekkor is IV. Henrikhez fordulva kéri őt, ne szentesítse választását, melyre érdemetlennek tartja magát. Az ifjú uralkodónak fogalma sem volt a tettetés ily mértékéről, s jó hiszeműleg megerősítéskében azt, kit jótéteményei által lekötelezettjének tartott.

De alig látá magát a püspöki szék elvitázhatlan birtokában, sietett levetni az álarczot, mely addig örjöngő nagyravágását fedezte.

Az ellen fordul, kinek püspökségét köszöni, hogy benne, a fejedelmek legnagyobbjában, valamennyit megalázza. S erre egyik eszköze a normannokat folytonos ellentétbe hozni a császársággal, a másik fellázítani ellene saját alattvalóit, saját családját. S VII. Gergely azon éleslátással, mely a lángeszű despoták tulajdona, s azon gyűlölettel, melyre a középkorban csak az olasz volt képes a germán felsőbbség ellen, sorban fellázítá ellene leghatalmasabb hűbéreseit s végre tulajdon édes anyját. A szász városok ugyan végig hűk maradtak a császárhoz s harczoltak vele aristokratia és pápaság ellen, de IV. Henrik lelke megtört az ellene intézett csapások alatt, s azon napok, melyeken a császár lelki gyöngeségétől üzelve a canossai vár kapui előtt magát, és személyében a világ minden uralkodóit porig alázta a saját fegyverei elől e várba menekült római pap előtt, — ezen napok,

a világ gyalázatának napjai, diadalnapjai valának VII. Gergely politikájának.

A diadal napjai azouban nem valának teljesek Gergely életében. Despotismusa ellen feltámadt az egyház úgmintazállam IV. Henrika *wormszsinaton* kimondja Gergely letételét, a zsinat püspökei vele tartanak, s hosszú harcai alatt Németország minden püspökei, ötnök kivételével a császár pártján állanak. Sa mainzi és brixeni zsinatok új pápát *III. Kelemen* választván, ismétlik Gergely letételét „a legistentelenebb emberét, ki csupa rablás és pusztítás után vágyik, ki az esküszegést és gyilkosságot megengedettnek tartja”-sat.

Világi uralkodók sem túrték szó nélkül Gergely gögös beavatkozásait. *Vilmos* király Angliában megtiltja bárkinek levelet elfogadni tőle, melyet ő előbb át nem olvasott. *IV. Henrik* pedig, ki ellen gyűlöletének minden tevékenységét fordítá, több ízben diadalmas harcokban veri meg őt és szövetségeseit. Rómaig hatol, ott szétveri a pápa maitresse, *Mathild* vezérlete alatt álló sereget, Rómát elfoglalja, magát *III. Kelemen* által megkoronáztatja, — Gergely az angyalvárba szorul, s miután bérlett orgyilkosainak nem sikerült őt ellenétől megszabadítaniok, a normannok mentő karját kénytelen bevárni. Majd menekül a császártól, de a nép kiérdemlett gyűlölete elől ismét menekülnie kell, s a világ leggöggösebb zsarnoka távol számkivetésben hörghi ki lelkét.

S azon eszközök, melyekkel Gergely küzdött, s majd ellenségei ellen magát védelmezé, ép oly gyalá-

zatosak valának, amily helyesen voltak választva a bűn, erőszak és tudatlanság ezen korában. Fejedelmeket egymás ellen ingerel, hűbéreseket felment a hűség eskü alól és lázzadásra ösztönöz, királyokat kiátkoz és alattvalóikat rájuk uszítja, polgárháborukat szít, orgyilkosokat bérel s hazugság és terrorizmus által fél Európát adófizetőjévé teszi. Ahol királyokkal van dolga, ellenök lázítja a püspököket, mint Franciaországban, hol a püspököknek, a miért nem akarnak a király ellen felkelni, szemökre veti, hogy olyanok „mint a kutyák, melyek nem tudnak ugatni.“ Ahol a nép áll ellene, ott urait tüzeli tyrannismusra. Ahol a papságban talál opposítóra, ott a vad tömeget zudítja fel saját papsága ellen. S ahol az intelligentia áll ellenébe, ott VII. Gergely, ki már megválasztatását is csak a megvesztegetett csöcseléknek köszönte, a tömegeket fanatizálja ellenök.

S egy hosszú élet óriási bűneinek eredménye?

VII. Gergely akkor lépett fel, midőn a mohamedanismus által végbement változás a keresztyén egyházban a római püspököt a két első egyikévé, s majd a schizma, a nyugati egyház első püspökévé tette, — midőn e püspökök a nyugati államviszonyok rendezetlen volta, a császárság gyöngesége s távol-sága, s a kor örült vallási fanatismusa és kétségbeejtő tudatlansága által a népek lelkében már a legnagyobb tekintélylyé emelkedtek. VII. Gergely felismerte a helyzetet, merészen összefogta a papi hatalom egyes, addig szétszórt s nagyrészt ismeretlen szálait, vaslogi-

kával levonta az uralkodó téveszmék consequentiáit. A lángész és a körülmények kedvezésének ritka találkozása benne, oly csapással sujtották a világot, minő még nem érte Európát.

Ily körülmények közt a lángeszű kényúr, kinek eljárását a gondolat nagysága, a kivitel vakmerő gyorsasága, s minden, bármily aljas eszközök habozatlan felhasználása jellemzi, — közel jutott a diadalhoz.

Az egyházat sikerült sokak lelkében, s pillanatra ténylegis, az állam fölébe emelnie. S hozzá, kinek istene Kristus, engedelmességet hirdetett a világi hatalom iránt, még tényleges uralkodók is eljártak, hogy adja ő nekik már bírt tartományaikat.

A papságot sikerült végleg a pápa korlátlan hatalma alá hajtania, s e tekintetben utódainak üdvös utasításokat hagyott levelezéseiben, melyek valódi kézikönyvét teszik a papi tyrannismusnak, s a papi uralomvágy által használt erkölestelen eszközöknek.

De csak közel jutott világi téren a diadalhoz, — azt *el nem érte*. Nem, mert tervei teljesen soha sem valósíttattak meg; s mert küzdelmei közvetlenül nem győzelemre vezettek, hanem százados elkeseredett harczoknak váltak kezdetévé, melyekben a világot milliók vére áztatta a római pap hatalma érdekében.

Nagy eredményeket mutat fel VII. Gergely élete, és soha lángész annyit nem ártott a világnak, mint ő, de azért eszméinek, — mert lehetetlenek valának, — diadala sem alatta, sem utána be nem következett.

Csak egyben volt VII. Gergely működésének eredménye teljes; abban, hogy az egyházat, melyben a vallás már azelőtt is mindinkább háttérbe szorult a papi rend érdekei elől, sikerült *teljesen kivetköztetnie keresztyén jelleméből.*

A keresztyén vallásnak, mely papirendet nem ismer, mely a szabadság, türelem és testvéri szeretet magasztos eszméin nyugszik, az egyházban VII. Gergely adta meg a végső tördöfést. Ő végleg kitörölte a vallást az egyház *céljai* közül, melylyé kizárólag a hierarchia uralmát tevő, s csakis mint alárendelt *eszközt* e cél elérésére, tartotta meg. Utána az egyház nem intézet többé a vallás fenntartására, hanem a hierarchia despotismusának organisációja.

És *ebben*, amiért szentté tették utódai, teljes *daldalt* ült VII. Gergely.

V.

Állam s egyház VII. Gergelytől VIII. Bonifácig.

S hogy mily teljes, mily fényes volt e tekintetben VII. Gergely életének eredménye, mutatják utódai, kik azon fanatismussal és erkölcsi cynismussal, minőre csak nagyraavagyó pap lehet képes, s azon mérész következetességgel, melyet hosszabb időn át csak a bűnben tapasztalunk, siettek folytatni politikáját.

E politika csakhamar tudományosan megállapított rendszerré tétetett azok által, kik segélyével világhuralomra törekedtek. A pápai államtan oly teoriáját gyártá a római császárságnak, mely szerint a császár ura az egész világnak, — de alatta áll a római pápának. S e tan fölveti valának, hogy az uralkodók csak helyettesei a pápának, kinek nevében s kegyelméből uralkodnak, — hogy, ha az egyházi és világi törvények ellenkeznek egymással, ez utóbbiak eo ipso érvénytelenek, — hogy az állam egyáltalában nem más, mint fegyveres szolgája az egyháznak.

A legkorlátlanabb theokratia volt ez, oly mértékben s oly nagy területen, minőt még addig nem tapasztalt a világ.

S VII. Gergely után a pápai világuralom e theoriája mindinkább megvalósult, míg végre III. *Ince* alatt, ki, nem ugyan teremő erőben, de hatalomban VII. Gergelyt messze felülmúlta, oly korban, mely egyetlen jóra való fejedelmet nem látott Európa trónjain, — tetőpontjára hágott.

És ezen egész korszakot, mely a 14. század kezdetéig tart, betölti ama *vörös harc*, melyet a pápák vívnak a világuralomért.

A küzdelem jelleme azonban csakhamar megváltozik, és pedig a papaság előnyére.

IV. Henrik még nem másért harcolt, mint saját és birodalma függetlenségeért az egyháztól.

A *Hohenstaufok* erőteljes nemzetsége nem többé a szabadságért, hanem a római impérium tradícióinak alapján a világuralomért küzd. A császárság hívei szinte gyártottak magoknak államtudományt, melynek alaptétele az volt, mi a pápai államtudományé, hogy a császár ura az egész világnak, — de a többit, a pápa fennhatóságát elvetették.

A császárok közvetlenül ekkor is az állam souverainitását védték az egyház beavatkozási igényei ellen, s e körülményből merítették túlnyomó részét erejüknek. De végcéljok nem az állam szabadsága, hanem a világuralom volt. *Barbarossát* a szent földre nem vezette más, mint a vágy, visszaállítani a régi római

impériumot. II. *Frígyes*, ki a setétség e korában a jövőt képviseli annak kételyeivel és bölcsészetével, a legnemesebb alakok egyike a középkori történelem fertőjében, élénken vitatja a világi s egyházi hatalom függetlenségét, de azért ezélja neki is a világhatalom vala. S vele sírba szállt a Hohenstaufok nagyszabású politikája; ő volt utolsó császára a nyugatnak, a szó római értelmében.

E változás a küzdelem céljaiban csak hasznára vált a pápának. Mert sokan, ha már szolgaságra valának kárhoztatva, inkább akartak annak engedelmeskedni, ki isten, semmint annak, ki önmaga nevében parancsolt.

S e vallási szelleme a kornak, mely, párosulva a papság hatalmi törekvéseivel, a babona szörnyszülöttei által elfajult ugyan, de annál erőszakosabb lett, volt főtámasza a pápai törekvéseknek. Hogy eltűrje a nép a földön a papi tyrannismust, az egyház szolgálai túlvilági boldogsággal biztatták, mint somogyi demagogok mai nap földfelosztással. III. Ince azon terroristikus eszközökhöz, melyekkel a papság már is bírt a lelkek felett, feltalálta még a titkos gyónást, fel az interdiktumot, mely kiátkozott királyok tartományaira mondatott ki, s mely hajmeresztő külsőségeivel a babona és rajongás e korában kétségbeejté az élénkebb fantáziával bíró embereket. S ha királyokat férgékként porban csúszni látunk e lelki kényuralom előtt, ha egy II. *Henrik* Anglia királya, kinek zsebe mindig nyitva vala Róma számára s kinek nem volt nagyobb

gyönyörűsége, mint tenyeres talpas barátok által magát korbácsoltatnia, e tulajdonok folytán általános tisztelet tárgya lesz saját korában, — elképzelhetjük, minő mély fokán az értelmi sülyedésnek fetrengett akkor az európai társadalom.

Ismerve a világ ily kétségbeejtő tudatlanságát, a pápák, kik lelkök bensejében nemcsak a babonának, hanem többnyire a vallásnak is fölötte álltak, nem ismertek határt elbizakodó gögjökben. A phrygiai sipkára, melyet Róma első papjai viseltek három koronát raktak egymásután, symbolumául a telhetetlen nagyraágyságnak. A pápák, kiknek kedvenc szavajárásukká lett magokat a naphoz, a császárokat pedig a holdhoz hasonlítani, már nyíltan hirdetik a theokrátiát. III. *Ince* szerint Kristus a pápát az egyház és állam főurává tette, IV. *Ince* pedig hiteles értesülések alapján írja, hogy a „Jézus által alapított hatalom papi s királyi egyszersmind, mert ő sz. Péterre ruházta az ég és föld uralmát.“

E fokától a gögnek csak egy lépés kellett odáig, melyen magokat China császárai a nap fiainak hirdették s a Caligulák isteni tiszteletet követeltek. A pápák megtették ezt ez egy lépést is, és V. *István* nyíltan hirdette, miszerint „a pápák, mint Kristus, anyáik által a sz. lélek megszállása következtében fogantatnak, tehát valóságos istenemberek“, — V. *Pál* pedig egyenesen „vice istennek“ címezteté magát.

Az ember hajlandó a legnagyobb képzelenséget is elhinni, ha azokat folyton ismételtetni hallja.

Csodálhatjuk-e tehát, ha a pápák végre maguk is elhitték, hogy joguk van a viláგuralomra? csodálhatjuk-e, hogy a nép, mely csak hinni tudott, de gondolkozni még nem tanult, szinte elhitte?

S midőn a hit általánossá lett, csodálhatjuk-e, hogy a pápák nem rettentek vissza semmi bűnös eszköztől céljaik kivitelére, s hogy a nép, mely megszokta helyesnek tartani mindazt, ami papok által követte-tik el, elnézése által lehetővé tette ily eszközök követ-kezetes felhasználását?

Es ez eszközök, amely megvetésre méltók valának magokban véve, oly aljas módon vétettek alkalma-zásba. Az államhatalmat e korban kizárólag az ural-kodók képviselték, ők voltak tehát a pápák főellen-ségei. S valamennyi közt ismét a legnagyobb, a császár volt az, kinek személyében a többit is legyőz-hetni remélték; tehát ellene fordultak teljes erejükkel. A császárokkal nem is küzdhetett volna meg Róma sikeresen, ha ellenök nem lázítja hűbéreseit, s folyto-nos polgárháborút nem szít. A birodalmon kívül pedig mindig talált a pápa együgyű királyokat, kik istenes dolognak tarták magokat a „*vice isten*“ által rászedetni, s így kezére jártak a pápának, kinek sza-kadatlan zavarra és harcokra volt szüksége a világi uralkodók közt.

E tevékenységnek a diplomatiái téren rendesen nyomában járt az egyházi átok és III. *Ince* óta az interdiktum. Már IV. Henrik holtteste öt évig felszen-teletlen helyen volt eltéve, míg temetését a papság

megengedte, és utódai közt alig volt egy, ki a pápai átkokban ne részesült volna. Az átkot meg kellett kapni minden császárnak. S ha III. Ince saját védencét, Ottót, kit 1209-ben maga koronáz császárrá, egy év múlva már excommunicálja, — ez nem fog meglepni, ha IX. Gergelyt halljuk, ki II. Frigyeset kiátkozza „nehogy — úgymond egy, pápai ajkakon szinte divatossá lett hasonlattal, — nehogy néma ebhez hasonlítson, mely nem tud ugatni.“

Azonban, ha IX. Gergely csak ebbéli talentumáról akarta a világot meggyőzni, — más pápák jobban tudták, miért cselekszik az excommunicátiót. Róma püspökei ki akarták írtani a Hohenstaufok családját. Serre legjobbeszköz az átok volt, mely „vogelfrei“-á tette az illetőt. Minél nagyobb, minél becsületesebb volt valamely császár, annál erősebb gyűlöletében részesült a pápaságnak. S ha utóbb a becsületes Bajor Lajos egész életén át nem menekülhet üldözése elől, oly hatalmas egyéniség, mint Barbarossa Frigyes, csak természetesnek találhata, ha több ízben részesítetik e római megtiszteltetésben. A nagy császár kiátkozott minőségben foglalta el Jerusálemet, mely hőstetteért a johannita lovagok az „elátkozottat“ ki akarták szolgáltatni a sultánnak, s ha a „hitetlen pogány“ nem becsületesebb a római papságnál, Frigyeset mohammedán bitóra vitte volna saját egyháza. De ez már második kiátkoztatása volt, mert az első, melyben „bestiának, a száracénok barátjának s a babyloni sátnak pajtásának“ deklaráltatik, s melyben alattvalói-

nak megtiltatik neki engedelmeskedni, — az elsőt levette róla Róma, midőn a pápai seregeket szétvernie sikerült.

A szerzetes rendeken kívül, melyeket már fentebb említék, még egy hatalmas támaszra lelt e korban a pápa a *keresztes háborúkban*. A világ történelme nem mutat fel nagyobb örültséget e harcoknál, melyekben két századon át *hét millió* ember ontá vérért egy rögeszméért, — de Róma nagy hasznót vont e vállalatból. A nyugat uralkodói erejük javát keletre küldvén, meggyöngültek, s így könnyebben „megpuhíthatók” lettek, a nép isteni félelemmel tekintett a római papra, kinek biborát nemzedékek kiontott vére festé pirosra, — s emellett a keresztes hadak használható eszköz valának egynémely európai, keresztyén uralkodó ellen is, ki rabszolgái helyzetével még nem tudott teljesen megbarátkozni.

S ez óriási küzdelemnek eredménye?

A régi római impérium eszméje, melyben az imperátor és supremus pontifex egy ember volt, s mely a keleti egyházban még tovább tengődött, nyugaton már elenyészett, midőn a nyugatrómai császárság létrejött.

A császár volt az imperator, a római pápa a supremus pontifex.

Emez alatta állt annak VII. Gergelyig. Általa az egyház kerekedett felül. Azon százados harcokban,

melyek e kor történetét betöltik, a kétfelé vált impériumnak e két tényezője küzd egymással a világuralomért. Császár és pápa, a Hohenstaufenek úgy, mint a Gergelyek és Incék erre törekszenek.

S a kor végén a pápa diadalt üll a császár felett.

A küzdelem ugyan sokáig hullámszik, a győzelem kétes. A Gergelyek, Incék s Henrikek meg Ottok mindannyian diadalmaskodnak. A pápák és császárok egyéni tulajdonai jó ideig túlnyomó hatással vannak a harcfordulataira. Kitünő császárok úgy teszik le a pápákat, mint kitünő pápák a császárok t. Erő, hatalom és a tehetség túlnyomósága döntenek. Utóbb, annak jeléül, hogy a pápaság diadala már nem kétes többé, a legkitünőbb egyéniségek a császári trónon sem képesek győzelmesen megállni Róma ellen. A jeles II. Frigyes elhanyaglik. A pápaság diadala teljes a császárság felett.

IV. Henrik óta, kinek fejéről már három érsek erőszakkal letépi a koronát, hogy azt fia fejére tegye, nagyot haladt a római pap hatalma. Hol több, hol egy császár sincs, s mindkét esetben a pápa parancsol. Beleavatkozik az uralkodók minden ügyeibe, még szerelmi kalandjaikba is. A *Sachsenspiegel* jogi alakba foglalja a pápa souverainitását, megengedvén neki a császárt, ha eretnek lesz, nejét elhagyja, vagy templomokat pusztít, exkommunikálni. Róma diadala oly teljes, hogy azon lateráni kép, melyen *Lothár* térden állva fogadja a pápa kezéből a császári koronát, hü

kifejezése az impérium helyzetének, s hogy a 13. században a császári korona már nem kellett senkinek.

A császárság bukása, bukása volt a *világuralomra törekvő impériumnak*. De Róma győzelme nem volt a világuralomra törekvő pápaságnak győzelme.

A hosszú küzdelemből a két, universalismusra törekvő hatalom közt nem a küzdő felek valamelyike, hanem az *egyes államok önállásának eszméje* kel ki győztesen.

De ezen eredménye a harcnak csak később lép előtérbe.

E három században, mely VII. Gergelytől VIII. Bonifácig terjed, *a pápa volt az első hatalmasság Európában*. A pápák visszanyúlva az ókorba, elővetették a zsidó államjogot annak bebizonyítására, hogy államok s fejedelmek a vallás, vagyis egyház kedvéért léteznek, tehát a trónok urai alatta állnak az oltár papjainak.

Győztek; és e korban kellett is győzniük. Ez par excellence az erőszak, a bűn, a terrorizmus kora Európában. Sodoma és Gomorha ezerszeres nagyságban feléledtek, a templom rablók barlangja lett, a valóság tolvajkulcs a papság kezében. E kor történelme egy nagy oltár az örültség és erkölcsi süllyedtség számára. E cultus papjai a hierarchia, segédseregei a szerzetesek és a hűbéri aristokratia.

Ezen korban győznie kellett a pápaságnak, mely leghűbb kifejezése volt a kor jellemének.

De mint VII. Gergely alatt, úgy a 14. század kezdetén is abban volt legteljesebb Róma diadala, hogy az egyházat eltávolítá Krisztus eszméitől.

Az egyház a papság aristokráciájából áll. A vallás országa földi birodalommá változik.

E birodalomnak korlátlan uralkodója a pápa —
A vallás száműzve van belőle.

VI.

VIII. Bonifác és kora.

Azon harc, mely a pápa és császár közt folytatva több századon át vérrel áztatá a világot, az egyházi hatalom harca volt a felsőségért a világi államhatalom felett, melyet a császárság képviselt.

A pápaság győzött, s a császárság oly mélyen süllyedt, hogy a Hohenstaufok bukásától habsburgi *Rudolfig*, ki a már akkor sokkal szerényebben magyarázott császárság fényét némileg visszaállítá, kötéssel kellett fogni Németország számára a caesárokat.

Ekkor lépett a pápai székbe VIII. *Bonifác*. Személyes jelleme s némileg helyzete őt tették a pápák leggögösebbikévé. Míg VII. Gergelynek s III. Incének még küzdenie kellett a főhatalomért, VIII. Bonifác azt már bevégzett tényként kapta örökségül. A pápaság küzdelmei már a történelemé valának, s ő, midőn megválasztatott, csak egy teljesen elismert és kétségtelen hatalmat velt gyakorolni.

„Az egyházi kardot királyoknak s katonáknak a pápa parancsa s engedélye szerint kell használniok;

— írta szép *Fülöp* francia királynak, — a világi hatalom az egyháznak, mely őt azzá tette és felette ítél, s mely felett egyedül isten ítélhet, alá van vetve. A papi hatalomnak ellenállani tehát annyi, mint ellenállani istennek; hacsak, mint a manichaeusok, két öslényt felvenni nem akarunk. Tudd meg tehát, miszerint *úgy egyházi mint világi dolgokban nekünk vagy alávetve.*“

Egy bullájában pedig úgymond: „Kijelentjük, mondjuk és meghatározzuk ezennel, hogy *minden emberi teremítés alá van vetve a pápának*, s hogy aki ezt nem hiszi, nem üdvözülhet.“

Soha senki ily világosan nem proklamálta a pápai világhatalmat, soha senkinek lelkét annyira el nem tölté a nagyravágyás beteges gögje, mint VIII. Bonifácét.

És mégis alatta indul sülyedésnek a pápák hatalma.

S e tekintetben VIII. Bonifác csak mint pszichológiai jelenség bír némi érdekléssel; mert különben sem jelleme sem tettei nem emelik felül a középszerűség színvonalán.

A hatalmat látjuk benne, mely akkor van legjobban eltelve önmagával, midőn már alapjai aláásvák. A gög vaksága nyilatkozik benne, mely nem veszi észre, hogy a lejtő, melyen áll, lefelé vezet.

És az határozottan lefelé vezetett.

A nyugatrómai császárság, melyet sikerült tönkre tennie, sohasem vált teljes valósággá. Olaszország volt

tradicionális jogcíme és székhelye az impériumnak, s a császárok, kiknek koronáztatási útjarendesen egyegy hadjárat volt, sohasem voltak valódi urai a félszigetnek.

A pápaság inkább volt a valóságban azon hatalom, melynek magát kiadta, semmint a császárság. És mégsem sikerült soha teljesen azzá lennie. Sőt hanyatlása éppen akkor kezdődik, midőn vetélytársát megtörve, a diadal gyümölcseit kényelmesen beseperhetni vélte.

E csalódás personifikációja VIII. Bonifác.

Teljes diadalt a pápaság nem arathatott. Oly egyházi hatalom, mely a vallás és erkölcs elveinek romjain keletkezett, mely ellenkezett az észszel, igazsággal s a természet örök rendjével, már magában hordja bukásának csiráját.

A 14. század kezdete óta az egyháztörténet a *pápai hatalom hanyatlásának* története.

A császárságon, mely hasonlólag világuralomra törekedett, s melyet a római impérium tradícióin kívül nem támogatott más, mint németországi alattvalóinak s hűbéreseinek egy töredéke, győznie kellett a pápaságnak, mely a kor vallási fanatizmusára, tudatlanságára, a császárság lázadó hűbéreseire s idegen, hatalmokra féltékeny uralkodók érdekeire támaszkodott.

De a császársággal együtt elbukott a világuralom eszméje; s az egyes államok uralkodói magasabbra emelték fejöket.

A 14. század kezdetén császárok helyett önálló államok állnak Rómával szemben, melyeknek népei mármár *nemzeti öntudatra* jutva, csak idegen uralmat látnak a pápaságban, s melyeknek uralkodói, nem hajhászván világuralmi célokat, kezdik magokat birodalmaikkal azonosítani.

Független államok alakulásával kezdődik Róma súlyedése.

A tizenharmadik század közepén, Oroszországban még megtörténhetett, hogy a püspököt, követett legyen bár el árulást, megilletni tilos volt, s a király, ki az ország törvényeit rá alkalmazni merészelte, excommunicáltatott, — ami mindkettő 1256-ban megtörténvén, a király méreg által el is veszett, — a 14-ben, a kevésbbé barbár nyugaton, többé nem.

Itt a *nemzeti visszahatás* kezdete a pápa universalis despotismusa ellen összeesik Róma hatalmának aranynapjaival.

Csak két népet említek.

Angliában már a 13. század óta él a szellemekben a Rómától való elszakadás eszméje; s e mozgalom folyvást növekszik, míg végre a 16. században egy uralkodónak könnyű szerével lehetővé teszi a birodalom reformálását.

Ugyanakkor látjuk első jeleit a függetlenségi mozgalomnak *Francziaországban*. Nemsokára, a 14. században a párisi egyetem theologiai kara a pápa világi hatalma ellen nyilatkozik. VIII. Bonifác, teljesen eltelve a világuralom gögjével, Rómába hívja a

francia papokat, hogy velök saját hazájok belreformjai felett tanácskozzék, s a királyt is oda idézi. De szép Fülöp e követelést a rendi gyűlés és a püspökök tapsai közben elutasítja, a pápai bullát megégeti. S a leggőgösebb pápa Fülöp emberei által saját palotájában elfogatik.

Hét évtizeden túl, nyolcz pápa lakik *Avignonban*. A világ ura a francia király hűbérese lesz *XII. Benedek* sirva panaszolja Bajor Lajos követeinek, hogy nem békélhet meg vele, mert a francia király nem engedi.

A pápai hatalom gyors súlyedése szól e kor minden eseményeiből, szól magokból a pápai hullákból, melyeknek az előbbi korban egyszerű és aránylag méltóságos hangját a lealázott gőg és tehetetlen harag szájalom gerjesztö, s gyakran undorító kitérései cserélik fel.*)

*) Ez állítás illusztrációjára szolgálhat a következő két idézet:

„Exkommunikálom és kiátkozom (IV.) Henriket, minden híveivel együtt. Elveszem tőle ismét a német és olaszországi királyságot. Megfosztom minden királyi hatalomtól és tekintélytől. Megtiltom minden keresztyénnek neki mint királynak engedelmeskedni, s mindenkit feloldok a hűség és engedelmesség esküje alól, melyet neki tettek, vagy még ezután teendének. Ellenben mindazoknak, kik Rudolphoz állandóan hívek maradnak, abszolutiót ígerek minden bűneiktől s üdvösséget ezen és a más világon.“

Igy ír VII. Gergely, a pápák legnagyobbika, a pápaság megalapítója.

„Térden alva kérjük a mindenhatót, hogy a gonoszt (bajor Lajos császárt) földre sújtva, ellenségei kezébe juttassa. Átkozott legyen jövőse s menése, isten verje meg vaksággal s örültséggel; az ég szórja

Ez a fordulópont a pápaság világi hatalmának történetében.

Nem tartott az, — azon alakban, melyben programjává tétetett Rómának, — tovább harmadfél századnál. S ekkor sem volt teljesen elismert, jogos, nem volt legitím. Folytonos harc tartá fenn, folytonos erőszakban nyilvánult. S miután III. Ince alatt tetőpontjára ért, midőn VIII. Bonifác által élére állíttatott, — gyorsan süllyedésnek indult.

Aláústa saját diadala.

S amint elbámult a világ VII. Gergely fellépésén, ki addig hallatlan igényekkel állt elő Róma nevében, úgy elbámulhatott VIII. Bonifác, midőn magát egyszerre fogságban tapasztalva, látnia kellett, hogy a világuralom napjai elmúltak.

A „pápaság“ szó értelme azóta megváltozott.

rá villámain, a föld nyelje el őt; gyermekei essenek ellenségei kezébe s tulajdon szemei előtt vonassanak kintpadra sat “

Igy szitkozódik a törpe XXII. János az avignoni fogságban.

VII.

Állam és egyház az új korban.

Európa története azóta sokkal ismertebb, semhogylég ne volna pár szóval csak kijelölni a további történeteket.

A hatalom, melyet a pápák s velök az egyház századokon át gyakoroltak, elősegíté a demoralisációt. A római egyház története egyik oldalról az erőszak, másikról az erkölcsi romlottság története. S ez utóbbi téren a pápák egy fejjel kimagaslanak az egyház többi papságából. A középkornak illedelem dolgában épen nem scrupulosus történetírása el sem meri mondani minden tetteiket. De amit fenntartott, az maga is megfajti előttünk, miként lehetett az, hogy a 16. században a „pápa“ szó a legnagyobb csúfnév volt Rómában.

Nem is csuda. Oly férfiak al tt, mint *X. Ince*, mint a *Gyulák*, *Sándorok*, *Pálok* és *Leok*, a vatikán egy orgia volt, s annak hősei Krisztus helytartói!

A bűn költséges. A feslett életmód milliókat emészt meg; s a pápáknak milliókra volt szükségök.

Zsarolták tehát a népeket, melyek helyenként többet adóztak Rómának, mintsem saját hazájok szükségű fedezésére. Ismeri mindenki a pápák financiaiális rendszerét, ismeri mindenki a vallási célokra gyűjtött pénzekkel űzött visszaéléseket. -- Rövid lehetek.

Azon két század, mely VIII. Bonifáctól *X. Leóig* terjedt, aláásta a pápaságot.

A *nemzeti öntudatra* ébredő népek kezdtek nem tűrni a pápai beavatkozást, s támogatták uralkodóikat függetlenségi törekvéseikben.

A nyugati *egyházszakadás* a botrányok hosszúsorából állt, melyek megannyi csorbát ütöttek a pápa nymbusán.

A Byzanc elestével nyugatra menekült görög tudósok az ókor pogány *classikai irodalmát* magokkal hozva némi világot gyűjtöttek a setétben.

A *puskapor* feltalálása tönkre tette a hűbéri olygarchiát, ez erős támaszát a pápaságnak, s a világi uralkodók hatalmát növelé.

Amerika felfedezése tágabb láthatárt nyitott az emberiségnek.

A *könyvnyomtatás* feltalálása szárnyat adott a gondolatnak.

A világoosság első sugarainál a világ elszörnyedve szemlélte Róma erkölcsi süllyedését.

Az egyházban magában erős reformvágy nyilvánult.

Az *albigensisek* lázadását s a *ferenczi* barátok izgatásait *Wikleff* fellépése, ezt *Huss* kísérletei követék.

A *constanzi* és *bázei* zsinatokon tapsok közt hirdettettek oly eszmék, melyek már az utóbb keletkezett *gallikanismus* rendszerét foglalták magokban.

Minden elő volt a 16. század kezdetén készítve egy nagy csapásra.

S most egy nagy név következik a történelemben s egy nagy esemény. *Luther* és a *reformáció*.

Nem tartozik ide a *reformáció* történetét ecse-
telni. Csak azon hatást kell constataálnunk, melyet az
állam és egyház közti viszonyra gyakorolt.

Azon viszony helyébe, mely eddig a pápák jog-
talan s gyakran visszautasított fennhatóságában állt,
egészségesebb, észszerűbb lépett.

A *reformáció* nem ismerte el a római pápaságot
s a maga kebelében lehetlenné tette egy *universalis*
egyházi hatalom keletkezését. Míg az egyház valóban
uralkodni akart, csak egy egyház volt lehetséges.
A *protestáns* tehát kénytelen volt lemondani az
uralomról. Megszünteté tehát azon, minden nemze-
teken kívül álló tényezőt, mely felette akart állni
mindeniknek. Nem egy, hanem több, megannyi, egyes
államok határai közé korlátolt egyházakat alapítván,
elejét vette annak, hogy az állam egy idegen, külföldi

egyházi hatalomnak alávethető legyen. S ez egyik haladása a reformációnak, közös mindazon országokkal, melyekben gyökeret vert.

A második lépés, melyet a reformáció e téren tett, az egyes államok és egyházak belső-szervezetében észlelhető. De e tekintetben a haladás mértéke különböző azon körülményekhez képest, melyek közt az egyes protestáns egyházak alakultak s fennállottak.

Igy például *Angolországban*, hol a reformáció felülről eszközöltetett, hol kezdetben csak a pápa el nem ismerésében állt. mert a katolikus dogmák, sőt még sokban a kath. egyházfegyelem is megtartattak, míg végre a külső reformációt VI. Eduárd alatt *Cranmer* és társai teljessé tették, — hol azonban az egyház hierarchiai organisációja a kath. korból teljes épségben még azután is fennmaradt: itt az egyház, a reformáció után is teljesen összeolvadt az állammal. A különbség csak az volt, hogy nem többé a római püspök, hanem az angol király lett pápája az egyháznak.

Németországban, hol először lépett fel a reformáció, s először csapott át a dogmatikai térre is, a katolikus egyházi intézmények megszűntek. De azon üldözés, melynek a protestantismus ki vala téve, azt kényszeríté, magát teljesen karjaiba vetni a monarchiának. Ahol ez történt, az egyház nem állt többé fölötte az államnak, de alája rendeltetett; azon gyámsága az államhatalomnak azonban, melyet üldözött helyzetében nemcsak eltűnnie, hanem elő-

segítenie is kellett, meggátolá az egyház és állam elválását.

Magyarországban, hol a reformáció nem külföldről, mint Németországban, hanem maga a trón által üldöztetett, hol szövetkezve a politikai szabadság ügyével egy századon át folytonos felkelő harcok tárgya volt, melyek a nemzet által vívattak a korona ellen, — midőn e harcok végre a protestáns egyházak törvény általi elismerésére s biztosítására vezettek: ez egyházak a teljes önkormányzat és belső szabadság alapjaira fektetve, függetlenül az államhatalomtól, melynek csak legfőbb passív felügyeleti joga maradt feun, consolidálódtak.

E haladás azonban igen természetesen csak azon államokra szorítkozott, melyekben a protestantismus képes volt gyökeret verni.

A katolikus államok nem részesültek a reformáció jótéteményeiben.

Sőt azon természetes visszahatásnál fogva, mely minden erős hatást követni szokott, sorsuk egyidőre még rosszabbra fordulni látszott. A reformátorok fanatismusa csak növelte az ellenreformatio fanatizmusát. Róma a kétségbeesés erőfeszítésével védelmezte magát. Harcba keverte egymással a continens felét. Az inquisitio máglyákkal borítá el Európát. A *jesuiták* elfoglalva a sajtót és szószéket, az iskolát és gyóntatószéket, a közvélemény minden organumainak birtokában, a bűn, ámtás és erőszak fegyvereivel bámulatos sikerrel küzdöttek a hierarchia hatalmáért. Az

egymás közt folytonos viszályban álló protestáns egyházak a katolikus egyháznak századok óta a korlátlan zsarnokság elvén, egységesen organizált hatalmával álltak szemben. Egy századig folyt a vallásháború fél Európában, míg végre a protestantismus, mely a harcok alatt kiterjedésében nagy veszteségeket szenvedett, elismertetett.

De azért e harc, melyben százezrek onták véréket a vallás nevében, bár visszahódított egyes területeket a katholicismus számára, *nem állította vissza a pápa régi föhatalmát.* A nagy közdelemben, mely a protestantismus és katholicismus közt indult meg, mindinkább világi érdekek vegyültek, míg a harmincéves háború vége felé az nem vallásháború volt többé hanem lényegében a németországi kisebb fejedelmek harca a császárság ellen államaik önállásáért, saját souverainitásukért. Érezte Róma a harca kiinnenetelét, s a pápa nem mulasztá el óvást tenni a vestfáli béke ellen, mely a hosszú küzdelmet befejezte, s jó időre szabályozá Európa nemzetközi viszonyait.

A pápaság még az orthodox fejedelmek győzelmeiben is csak veszteségekre ébredt. S mióta *Richelieu* a protestáns Gusztávval szövetezik a katolikus Austria ellen, mióta *Mazarin* VII. Sándor ajánlott közbenjárását a pyrenaei badjárat alkalmával visszatartatá, mióta a legkatolikusabb állam, Franciaország majdnem ostentative mellőzte külpolitikájában a vallási irányt: Róma súlyedése a katolikus államok által is megpecsételtetett.

A pápa nem gondol többé rá, hogy felette álljon a világi uralkodóknak. A viszony a trón és oltár közt megváltozik.

A hűbéri korban, midőn a trón a népre támaszkodott, az egyház a hűbéri olygarchiával szövetkezik ellene.

A 16. s 17. században a trón diadalt ült a feudális aristokratia felett; sőt azt zsoldjába vette. Isteni jogból deriválja absolut hatalmát. Most már csak egy elemtől lehet félnie: a néptől, melynek eszébe juthat nem tűrni tovább a fejedelmi absolutismust. E népre nagy hatása van az egyháznak. A trón tehát szövetkezik vele.

A tridenti zsinat óta *trón és oltár* felhagyva az egymás elleni harccal, *szövetkeznek a nép ellen*. Egyik eszközül szolgál a másiknak. Egyik kéz mossa a másikat.

Róma feladja gögös szójárásait. A világi hatalom számára mindig van mosolygó arca, vannak szívélyes szavai. A trón feladja küzdelmét, a mosolyt mosollyal, a kenetes udvariasságot ugyanazzal viszonozza.

Ezóta az állam és egyház közti viszony Európában nem más, mint az állami és egyházi hatalom összeesküvése a szabadság ellen.

E viszony uralkodott máig, mindenütt és mindaddig, ahol és amíg a világi absolutismus magát fenntarthatá. Uralkodot: Olaszországban 1861-ig, Austriában s Magyarországon 1867-ig, Spanyolor-

szágban 1868-ig, uralkodik a coulissák megett még ma is *Bajor- és Franciaországban*.

Történt ugyan e téren is holmi, ami eredmény nélkül nem lehetett, de azért e viszony nagyjában mégis fennállt s áll a jelenkorig.

Történt mindenek előtt a francia forradalomban.

Napoleon, midőn Nagy Károly császárságát kísérté meg restituálni, oly önkényes játékot üzött a pápával, mint üzött volna Nagy Károly, ha az ezer évvel előbb vele ellenkezni merészel. VI. *Pius* Párisba zarándokol felkenni az új imperatort, de itt is csak mellékszerepet játszik *Napoleon* mellett, ki önmaga teszi fejére a koronát. Utóbb excommunicálja a császárt. „Ha a pápa, — kiált fel *Napoleon*, — államának s az evangeliumnak szelleme ellen lázít, s házának mentességével akar élni, hogy körleveleket nyomasson, el kell őt fogni. Az ily játékok ideje lejárt.“ És VII. *Pius* francia fogságban adta ki lelkét.

A németországi saecularisáció, azon forradalmi mozgalmak, melyek fenekestül felforgaták Olaszország minden viszonyait, s azon kor egész szelleme alapjaiban megingatá a pápaságot.

De megdönteni nem bírta.

Megingatá e kor rajta kívül a világi trónokat is, és alig szabadult meg Európa a francia forradalom nagy fiától, ünnepélyesen megújított 1815-ben a „trón és oltár“ összeesküvése a népek szabadsága ellen.

A bécsi congressust egy általános európai reakció követte, s így a pápaság napjai is hosszabbra nyúltak.

Az azóta kitört forradalmak még e reaktionárius irányon teljes győzelmet nem ülhettek.

De azért annak bukása többé távol nem lehet.

VIII.

A történelem tanulságai.

Ime fővonásaiban az állam és egyház közti viszonynak története.

A keresztyénség első három századában az egyház *magán társulata* volt a híveknek, mely sokáig üldöztetett az állam által.

A 4. századtól a 7-ig *protegált államintézmény* lett a császárságban. A császárok urai az egyháznak, az egyház teljesen alá van rendelve az államnak.

A 7. századtól a 11-ikig terjedő idő az átmenet kora. A mahomedanizmus semmivé teszi az óvilág felében a keresztyénséget s területe nagy részétől megfosztja a császárságot. A világtörténet súlypontjává a nyugot lesz. A schizma, a nyugati császárok távolléte, az európai államviszonyok rendezetlensége, a nép tudatlansága s vallási fanatizmusa, mind önállóbbá, hatalmasabbá teszik a római püspököt. De pápa mindeddig nem létezik.

Következik a *valódi pápaság* kora VII. Gergelytől a 14. század kezdetéig. A római püspök az egyhá-

zat fölébe emeli az államhatalomnak, magát fölébe az egyháznak. A római püspökségből az egész egyház és valamennyi állam felett álló internationális, más szóval universális egyházi főhatalom, vagyis a pápaság lesz. III. Incze alatt a pápaság hatalma tetőpontjára emelkedik.

Ezt a *hanyatlás* követi. Elméletlen még fennáll a pápaság a Gergelyek és Incék értelmében a reformációig. De egyes államok önállásának növekvése a hűbérolygarchia bukása, azon események, találmányok és felfedezések, melyek az új kor civilizációjának oly hatalmas forrásaiként szolgálnak, a waldensisek eretneksége, ferenci barátok lázzadása, Wikleff és Huss reformkísérletei, szóval a polgáriasodás első hajnalpírja aláássák lételének alapjait.

A 16. század kezdetén e különböző, elszórt tényezőknek a *reformáció* levonja consequentiáikat. A keresztyénség nagy része nyíltan elszakadva a pápaságtól, dogmát s egyházi intézményeket változtat. A haladó civilizáció a vallás nevében megindult harcokat csakhamar kivetközteti vallási jellemökből, s a 17. század közepén a vallás, vagy, ki ennek köpenye alatt szerepel, a pápa, megszűnik irányadó lenni a nemzetközi politikában.

Következik a *modern absolutismus* kora Európában. A pápa nem áll többé felette a királyoknak, az államnak. Ez, absolut hatalma érdekében szövetkezik vele. Kölcsönösen befolyással vannak egymásra. Vi-

táikat békében kiegyenlítik. Mert hiszen e perctől fogva bűntársak, kiknek érdekei egyek.

E viszony némileg fennáll a jelenkorig. De ahol és amidőn az absolutismus elbukott, s a nép kerité kézre az államhatalmat, rögtön felbomlott. Fel a francia forradalomban, fel a szabadság legújabb dialainak folytán.

S ez e kérdés helyzete ma 1870-ben.

Etörténetiáttekintésből mindenekelőtt azt látjuk, hogy nem isten alapítá a pápaságot s nem ő ruházta fel azon jogokkal, melyeket az követel. Mert ha isten akarta volna, nem kellett volna ezredévig várakoznia terve kivitelére. A pápaságnak tehát vagy azt kell állítania, hogy istennek ezer évre volt szüksége, míg akarátát megvalósíthatta, vagy el kell ismernie, miszerint a pápaság emberi intézmény.

Vagy helyesebben mondva, történelmi tény. Oly hatalom, melynek keletkezési kora, emelkedése úgy mint hanyatlása kimutatható. Kimutathatók azon események, melyek előidézték, azon körülmények, melyek lehetővé tették. S a fentebb adott történeti vázlatból látjuk, miszerint a *pápaság átmegy a fejlődés mindazon stádiumain*, melyeket bármely más intézmények történetében feltalálunk. Nem is létezett mindaddig, 1000 éven át, míg létezésének előfeltételei hiányoztak. S midőn egy universalis egyházi hatalom létezésének előfeltételei megvoltak, midőn a körülmények annak megalapítására kedvezők valának, s midőn akadt egy lángeszű ember, ki a helyzetet felis-

merve azt kizsákmányolja, — szóval, amiut lehetővé lett, létreis jött. Küzdenie kellett kezdetben lételéért, majd a küzdelem folytában nyert hatalmáért, mint minden más intézménynek. És midőn lételének előfeltételei vesztetni kezdték erejüket, midőn a körülmények ellenök fordultak, s midőn egy lángeszű reformátor e helyzetet felismerve azt sietett kizsákmányolni, szóval, midőn történelmi szüksége megszűnt, gyors hanyatlásnak indult.

E hanyatlása a pápaságnak azóta, bár egyes korok azt mintegy feltartóztatni látszanak, folyton halad. S aki Európa mai politikai s társadalmi viszonyait, aki világrészünk mai civilisációját ismeri, az be fogja látni, miszerint a pápaság azon hatalmának, mely jogot ád neki egyes államok ügyeibe avatkozni, ma már létezési *előfeltételei megszűntek*. Theoriában e hatalom a pápaság által még fenntartatik. sőt néha gyakorlatlan meg is kísértetik alkalmazása, — de azért e hatalom elveszté alapját, elveszté positiv jogcímét.

S valjon, ha isten alapította, tehát ő akarta a pápaságot, megengedné-e annak ily fokú süllyedését?

A pápaság hívei magok is panaszozzák e süllyedést. Érzik ök, hogy egy VII. *Gergely* és IX. *Pius* hatalma közt a különbség körülbelül akkora, mint volt pl. Spanyolországban II. *Fülöp* és a minap megfutamodott Iabella hatalma közt. És érezve ezt, midőn jogot követelnek a pápának az állam ügyeibe avatkozni, szerényebbek ma, mint voltak nyolcz száz év előtt, nem állítják, hogy a pápának joga van

ma is királyokat letenni, mint állították a Gergelyek és Inczék idejében.

De, ha isten VII. Gergelynek és III. Incének, mint pápáknak e jogot megadta, úgy megadta azt IX. Piusnak is. Miért késik tehát ő szentsége ez istentől kapott jogát gyakorolni? Miért nem dethronizálja ünneptélyesen például Ferencz Józsefet, Viktor Emánuelst s más uralkodókat, kik szerencsések valának nemtetszését kiérdemelni, — mint dethronizálták hajdan a Gergelyek és Inczék a caesarokat?

Az ultramontánok ma is azon tanokat hirdetik, melyeket hirdettek a 11—14. századok pápái. De követeléseiket alább hangolják.

És ő szentsége IX. *Pius*, midőn régi isteni adományozásra hivatkozva jogot követel az államok ügyeibe avatkozni, de midőn nem követeli mindazt, amit nemcsak követeltek, de valóban gyakoroltak is az egykori pápák: önmagát meghazudtolja.

Mert vagy isteni intézmény a pápaság, és akkor isten elleni bünt követett el minden pápa, aki megtűrte a Gergelyek és Incék által gyakorolt hatalom korlátozását, akkor egy folytonos halálos bűnözés IX. Pius élete, ki soha még komolyan rá sem gondolt, hogy III. Incze hatalmát teljesen restituálja.

Vagy fokozatosan fejlődött institutió, melynek, mint minden intézménynek e földön, megvan a maga historiája, és akkor csak természetes dolog annak fokozatos sülyedése, akkor a pápák törekvése régi hatalmuk visszaállítására nem egyéb agyrémekért vítt

bokor küzdelemnél, akkor mai öszentségének erőlködései nem egyéb, mint egy rajongó lélek szánavas vergődése, mint egy gyöngy ember oktan fellázása a természet örök rendje ellen.

Snem is más. A történelemnek megvan vaslogicája, mely alól nincs menekvés. Óriási nemzetek s hatalmak keletkezése és megsemmisülése hirdetik törvényeit. Se törvények közt első helyen áll az, hogy oly intézmény, melynek létezési feltételei megszűntek, fenn nem állhat, hogy *oly hatalomnak, mely ellentétben áll a kor szellemével, el kell buknia.*

El fog bukni a pápaság is, mint államok világi ügyeibe avatkozó egyházi hatalom, még pedig rövid idő alatt.

És minél jobban törekszenek a pápaság hívei e kikerülhetlen bukást meggátolni, minél botorabban belekapaszkodnak a história feltartóztatlan kerekébe, minél nagyobb animositással hirdetik jogtalan ígéreteiket ma, midőn az egész világ csak megbotránkozik felettök, — annál kisszerűbb, annál nyomorultabb, annál nevetségesebb módon fog elbukni.

A világ tapsai közé, mely e szörnyeteget örök sírjába kísérendi, egy dissonáns hang fog vegyülni: a szánavas, a megvetés hideg kacaja.

IX.

Állam és egyház a római zsinat után.

Azt mondtam fentebb, hogy az ultramontánok ma nem követelik a pápa számára azon egész hatalmat, melylyel az a Gergelyek és Incék idejében bírt.

És ez igaz is volt még néhány hét előtt. Az ultramontán irodalom néhány kolomposát kivéve újabban magoknak a pápáknak is sokkal szerényebb fogalmaik voltak hatalmukról, mint 6—7 század előtt.

A csalhatatlanság dogmává emelése által ez is megváltozott.

Ezáltal az egyház nyíltan helyesli, illetőleg magáévá teszi a rég elholt pápáknak dekrétumait a pápa világi hatalmáról.

Ezáltal VII. Gergely politikájának fentebb idézett elvei, ezáltal VIII. *Bonifác universalis theokrátiája a katolikus vallás tanai közé felvételtek.*

Való igaz, miszerint e nagy hangzású phrázissai Rómának a mai megváltozott viszonyok közt oly nevetésesek, amily borzasztók voltak a 11—13. században.

De valjon a nevetségesség megfosztja-e e tanokat az államra nézve veszélyes voltuktól?

Az ellenséget túlbecsülni hiba, kicsinyleni bűn

Jellemző a pápai uralom ravaszságára s tehetetlen gögjére nézve azon modor, melyben a jelen római zsinat alkalmával a pápaság valódi viselője *Antonelli* a külföldi diplomácia tagjait a zsinat által gyártott dogmák, főkép a csalhatatlansági dogma iránt megnyugtatóni törekedett.

Háromféle argumentum állt a derék státustitkár rendelkezésére.

„Mi, azaz IX. Pius, a római kúria és én, nem kívánjuk a csalhatatlansági dogmát, hanem kívánják az idegen püspökök; s ha e szándékukban őket meggátolnók, a zsinat szabadságát korlátozók. Csak nem akartok bennünket szemrehányásnak kitenni?”

Ez Antonellinek első válasza, melylyel e diplomatákat abspeizolni próbálta. Bajos meghatározni, mi nagyobb benne: a hazugság-e, mely benne foglaltatik, vagy a szemtelenség, melylyel e hazugság kimondatik?

Akik evvel meg nem elégedtek, azok számára aztán a bíbornok elővette második, rezervában tartott argumentumát.

„A pápa, így s őlt, már bírja mindazt, amire szüksége van; a csalhatatlansági dogma neki mitsem hozhatna; hiszen már most, az összegyűlt zsinat dacára is tőle ered minden dekrétum, tőle kap erőt; ő tetszés

szerint összehihatta s eloszlathatta a zsinatot, úgy hogy az csak az ő akaratából létezik s nélküle szétporlik. Tehát nem a mi érdekünk, hanem a püspököké forog itt szóban; s ezeknek tudniok kell, miért tulajdonítanak oly nagy becset a csálhatatlansági dogmának.

Ezen röppentyűnek, mely hazugság s szemtelenség dolgában az elsővel bátran kiállja a versenyt, elpuffantása után, az államtitkár harmadik válasza így hangzott:

„Minden jó keresztyén úgyis hiszi már a csálhatatlanságot; az egyházban tehát kevés vagy misem változik annak kihirdetése által, s a fennálló szerződések és konkordátumokat nem akarjuk az új dogma folytán kérdésbe vonni.”

Még eredetibb, s ha lehet, még szemtelenebb, ravaszabb és cynikusabb azon válasz, melyet a csálhatatlan pápa spiritus familiárisa *Trautmansdorfnak*, az osztrákmagyar monarchia római követének *Beust* grófnak adott. azon aggodalmakra nézve, melyeket ezek a zsinat e végzései folytán kifejeztek.

„*Theoriában*, — így okoskodott Antonelli úr, — s ha mint a scholasztikusok mondják, universáliákról van szó, midőn magas, messzire kiható elveket kell felállítani: akkor az egyház körülhatárolt. egy börtön nem engedhet igényeiből, ki kell vonnia az átok kardját hogy közbevigjon. A modern államot a maga szabadságával tehát szükségkép a lelkekre nézve végtelen tévelyek gombolyagának kell nyilvánítania...

magosra kell emelnie a kényszer és uralom zászlaját, s ennek folytán el kellátkoznia a sajtó és vallás szabadságát.“

„De a *praxisban*, a concordátumokban, különös indultumokban és kegyelmek adományozásában a pápa nem oly szigorú és kérlelhetlen, e téren *lehet vele alkudni*. Egyes kormányok kegyelmi úton megnyerhetik tőle, hogy tűrje és illetetlenül hagyja a gyakorlati életben azt, amit theoriában ünnepélyesen elátkoz; persze csak *durante bene placito*, amíg neki tetszik, amíg a kormányok jól viselik magokat s nem tesznek érdemet a büntetésre. és míg — a körülmények nem változnak. Mert az magától értetődik, hogy ha a politikai helyzet a pápára nézve javul s oly körülmények állanak be, melyekben az egyház a diadal és nyereség reményével támaszthat igényeket, az adott indultum visszavehető s a theoria *praxis*sá lesz.“

E szelleműs *distinction*ál a kérlelhetlen theoria s a hajlékony, „alkudozásokra“ alkalmas, másként: *megfizethető* *praxis* közt nincs kényelmesebb, s ruganyosabb politika a pápaság számára.

De ez okoskodás elegendő cynismussal elárulja a pápai célokat arra nézve, hogy az államok e törbe bele ne menjenek.

Mert valjon mi értelme Antonelli fentebb idézett fejtegetéseinek?

Szerinte a világon minden, ember és intézmény, kormány és nép, a pápa kegyelmétől s elnézésétől

függ. Fensőbb, isteni jog szerint tulajdonképen min-
dennek másként kellene elrendezve lennie a világban,
mint ahogy van; kellene, hogy a censura és inquisi-
tio, vallási kényszer, papi immunitás, szóval az egész
dekretális jog érvényben álljon az egész világon, mint
állt legújabb időig az egyházi államban. De isten helytar-
tója elnéző. Kegyesen leereszkedik a mélyre süllyedt ál-
lamokhoz s népekhez. Megteszi az, amit Rómában oly szí-
vesen tesznek: dispensál; régi római traditio szerint,
melynél fogva szokássá lett képtelenné vált, elavult. le-
hetetlen törvényeket fenntartani, hogy legyen mi aól
dispensatiót adni, illetőleg eladni. Tekintettel a rá-
nézve kedvezőtlen körülményekre, kijelenti, hogy kész
eltérni magokban véve elvetendő dolgokat. Így végre
mégis minden meghajlik a pápa sceptruma előtt, ki
hol kegyelem, hol szigor által uralkodik. Alkotmá-
nyok és törvényeknek megengedtetik egyelőre létez-
niök. De ez nem elismerés, ez csak egyoldalú kegye-
lem, mely bármikor visszavehető.

Mi ez egyéb, mint VII. Gergely s VIII. Bonifác
általános theokrátiája?

IX. Pius, a tehetetlen őrző, ma is minden ka-
tholikusok korlátlan hatalmú zultánjának proklamálja
magát.

A különbség a múlt és jelen közt csak az, hogy
a Gergelyek és Incék vakmerő dölyféhez a mai pápa-
ságnál még a *hazugság azon cy ikus nyíltsága* járul,
mely az erkölcsi elaljasodás legmélyebb fokát jel-
lemzi.

A pápa tehát ma is universális theokrátiájának elismerését követeli, — de megígéri, hogy, ha e hatalma elismertetik, azt mindaddig nem fogja gyakorolni, míg nem gyakorolhatja; — s ezt teszi egy oly rendszer felállítása által, melynek szíve, alapja, célja a hazugság!

S vajon szemben ily pápai nyilatkozatokkal, lehet-e, szabad-e a világi hatalomnak oly erkölcstelennek lennie, hogy e hazugságban Róma pappainak büntársává alacsonyúljon?

Lehet-e az állam elég gyáva arra, hogy zsebre dugott kézzel elnyelje ez orcátlan dölyf sérelmeit?

Amely állam ezt tenné, a gyalázat bélyegét sütné saját homlokára.

Itt az idő végre, midőn az európai kormányoknak hatbatós, gyökeres rendszabályokhoz kell nyúlniok; hogy az európai politika testéből végleg kivágassék azon undok, fekélyes seb, melynek neve: pápaság!

Mikben álljanak e rendszabályok? —

Miután a fenttebbiekben röviden átpillantottuk a pápaság s az államok közti viszony históriáját, miután megismertük a pápaság szellemét, természetét, jellemét, illetőleg legfensőbb jellemtelenségét, érjünk át e kérdés megfejtésére.

X.

Állam és egyház elkülönítése.

Láttuk a pápaság históriáját.

Láttuk, hogy az csak akkor keletkezhetett, midőn a régi római birodalom felbomlása s a nyugateurópai népvándorlás után Europa nem volt egyéb, mint zagyva vegyüléke a különböző nyelvű és erkölcsű embereknek, midőn nemzetek, valódi államok nem léteztek; — láttuk, hogy az egyetlen politikai nemzetre, s az egyetlen — a szó valódi értelmében vett — államra, mely ekkor létezett: a görögre, hatalmát ki nem terjeszthet; és láttuk, hogy süllyedése akkor kezdődött, midőn a császárság világuralmi tervei megbukván, az európai néptömeg egyes nemzetekké, egyes külön államokká kezdett alakulni.

Természetesnek, s a történelem feltartóztatlan menetét ismerve, elkerülhetlennek kell tehát elismernünk azon tényt, hogy a pápaság a 14. század óta, mióta az egyes államok s nemzetek önállósága folyton növekedett, szakadatlanul alábbcsülyedett; — s be fogjuk látni, hogy ma, midőn a nemzeti önállásnak, s

a nemzetiségnek eszméje főuralkodó eszméje a kornak : megszámlálvák napjai azon hatalomnak, mely csak nemzetek nem létezése korában keletkezhetett.

Nagy eseményekkel teljesés majdnem bámulatos volt Róma hatalmi fejlődése, — de *fejlődés* volt. S ez maga mutatja, hogy nem isteni eredetű. Mert a fejlődés változást foglal magában, s ami istentől ered, az minden papságok egyértelmű magyarázata szerint örök és változhatlan.

E történelmi fejlődése Rómának ma már utolsó stádiumába, a megsemmisülés stádiumába jutott. S azért azok, kik e megsemmisítést végrehajtják, csak eszközei a históriának ; azok, kik gátolni akarják, szánalomra méltó rajongók, kiket el fog tiporni az idő diadalmas szelleme.

Ez az egyik, nagy mértékben vigasztaló tanúság, melyet a pápaság történetéből levonhatunk.

A másik ép oly tanulságos, amily vigasztaló az első.

Tekintsük ugyanis a vallás sorsát, párhuzamban a pápaság s egyház sorsával.

A keresztyénség eszméi legtisztábban fenntartottak, az egyház keretén belől a vallás leghatalmasabb akkor volt, midőn a keresztyénség üldöztetett, vagy csak türegett. Az első három század volt Kristus eszméinek aranykora. A papság még nem gazdag, nem hatalmas, de úgy mint a nép, buzgó, vallásos, erényes. E korban még az erkölcs karöltve jár a vallással. E kor

a vallást isten tiszta imádásába, a keresztyén szeretethez s erkölcsös életmódba helyezi.

Következik az állami protektio kora. A papság rövid idő alatt hatalmas, gazdag, befolyásos lesz. Uralkodik a hivőkön s fényes helyet foglal az államban. Az egyház szabadsága elvész a császár kényuralmában. A vallás lassanként meddő, szörszálhasogató vitákká fajul, melyekben a discussio eredményét érdek és hatalom döntik el. Vallás és erkölcs kezdenek eltávolodni egymástól.

A gyámkodás e rendszere keleten eltart a középkor végeig, mind teljesebbre érkeve említett következményeit. A nyugati egyház fokenként önállóbbá lesz a keletitől. Majd elszakad a keleti államhatalomtól, végre el a keleti egyháztól. Róma önálló életet kezd.

Ez önálló élet kezdetét ugyanazon protektív rendszer jellemzi. De nyugaton az egyház régibb s erősebb, míg keleten a császárság volt az. Az egyház teljesen a politikai térre veti magát, és sikerrel. A vallás teljesen elávozik az erkölctől, s egy századon át kéjhölgyek uralkodnak Krisztus állítólagos helytartójának trónusán.

Ezt követi a valódi pápaság kora VII. Gergelytől fogva. Ebben a papság világi hatalomra törekvése már szorgalmasan kidolgozott politikai rendszerévé lesz a pápaságnak; az egyház, bensejében, ezen alapelvei követelményeihez képest újjászerveztetik. Róma úrrá lesz országok és fejedelmek felett. A pápaság s benne az egyház, mindenható; a vallás csak silány eszköz

a pápaság hatalmi politikájában. Az erkölcs kihalt a világból.

Azóta folytonos sülyedésnek indult a pápaság hatalma. Helyzete annyit változott, hogy III. Ince nem ismerne IX. Piusban utódjára. De nem változott az egyház törekvésének iránya. Lételének alapelve a hatalom, organisációjának vezéreszméje a hatalom. A vallás csak eszköz kezében.

S az erkölcs?

Europának erkölcsi állapota szakadatlanul javul a 14. század óta. De javulását nem a vallásnak, mely mindinkább veszté hatalmát, nem a papságnak, mely azt lábbal tiporja, hanem és kizárólag a civilisáció haladásának köszöni. *Az erkölcsiség mai nap nem függ többé a vallástól s az egyháztól.* Hatalmasabb támasza van: a felvilágosodás és tudomány terjedése. Korunk erkölcsiségét tehát nem fenyegeti veszély.

De igen vallásosságát és szabadságát.

Mert a pápaság történelme kiáltó szavakkal hirdeti, hogy a szabadság, a vallás, és a papság hatalma összeférhetlenek, hogy mentől gazdagabb, hatalmasabb a papság, annál rosszabbul áll ügye a vallásnak, annál nagyobb veszélyeknek van kitéve a szabadság.

Fel akarjuk-e a történelem tanúságait használni?

Akarunk-e figyelni intő szavára, mely azt mondja, hogy választanunk kell egyrészt a szabadság és vallás, másrészt a papság hatalma közt?

S valjon melyiket fogjuk választani?

A pápaság s vele az egyház az utóbbit. Ezt tette mindig. Ezt kell tennie, hacsak ezredéves múltjának traditioiról, hacsak önmagáról lemondani nem akar. Neki a népek szabadsága bűn, neki a vallás sallangos cafrang a majestás biborpalástján, — egyéb semmi.

Nekünk több.

Mi tudjuk, hogy korunkban a szabadság még biztosítva nincs, hogy ma még a társadalomnak szüksége van a vallásra; tehát a társadalom érdekében meg kell mindkettőt mentenünk az örvénytől, mely fenyegeti.

S miután választanunk kell a kettő közt, mi a vallást és szabadságot választjuk, s az *egyház hatalmának megszüntésére szavazunk* világi ügyekben.

XI.

A gallikán rendszer s a concordátumok.

Az egyház világi hatalmának megszűnése!

Az eszme nem új. Amióta a papság politikájában a hatalomra törekvés állt előtérbe, mindig voltak, kik e hatalom ellen küzdöttek.

Századokon át ezért omlott a vér Európában.

A középkor e törekvést az egyház hatalma ellen, tudományos rendszerbe is foglalá. Két részre osztá ugyanis a világ feletti „hatalmat“. A „világi kardot“ a császár, illetőleg az uralkodók, az „egyházi kardot“ a pápa kezébe adta. Más neve volt e két pallosnak a „lelki“ és „világi hatalom.“

E dualistikus irányt a császárok nem bírták érvényre emelni. Elbuktak. A pápák elismerték a két kardot, de szerintök a császár a magáét csak az egyház parancsa szerint használhatja. És győztek.

Az egyházi és világi hatalom elválasztásának eszméje soha sem halt ki végkép Európában. Egyesek mindig akadtak, akik hirdették. Ez eszméért szenvedett vértanúságot Bresciai Arnold, ez eszme mellett

nyomós szavak emeltettek a reformációt megelőzőtt zsinatokon. Hiába.

A két irány folyton élt magában az egyházban is. Az egyik, mely az egyház világi hatalmára törekedett, a pápai, az *ultramontán* irány; — a másikat utóbb, leghívebb nyilvánulása szerint a *gallikán* iránynak nevezik.

A gallikán egyház két sarkelve, hogy a pápának csak egyházi ügyekben van hatalma, s hogy nem a pápa, hanem az egyház csallhatatlan.

Ez utóbbi az egyház belszervezetére vonatkozik. Az első szerint az *állam és egyház, mindenik souverain a maga körében*.

Körülbelül ez Hontheim tanainak lényege is, kinek idevágó munkája oly nagy tetszéssel fogadtatott Mária Terézia alatt.

E rendszer első tekintetre egyszerű, világos és helyes.

Annál képtelenebb, ha közelebből vizsgáljuk.

Főhibája a gallikanismusnak az, hogy lehetőnek tartja a kettős souverainitást ugyanazon területen. Ez a phantáziában megállhat, a gyakorlatban kivihetetlen. *A souverainitás csak egy lehet.*

Az ultramontanismus ezt elisneri, és az egészzet a pápának követeli.

A lelki hatalom a világítól teljesen nem is választható el. Ahol elméletben elválasztatik, összeüt-közik vagy egymásba foly a gyakorlati életben, mint ezt Franciaországban láttuk, hol az egyháza gallikanis-

mus legvirágzóbb napjaiban is egygyé volt olvadva az állammal. Egyetlen eredménye az volt, hogy az államhatalom nem volt oly nagy mértékben alávetve az egyháznak, mint másutt.

E belső ellenmondásban szenvedvén a gallikán eszme, nem is mutatott soha életrevalóságot. Az 1682-ikinyilatkozatot aláírt francia püspökök úgy, mint Febronius, csakhamar meghunyászkodva a pápa előtt, bocsánatot kértek tőle merészségükért. Az ultramon-
tanismus következetesebb volt, és győzött. A gallikán egyháznak Franciaországban utolsó nyomai is eltűntek

A gallikanizmusnak, mint ilyennek, nem sikerült az állami és egyházi hatalom közti ellentéteket kiegyenlítenie, mert azon mód, melyen a kettőt elválasztani akarta, képtelen volt.

Az új kor azonban ismer egy más rendszert is, melylyel e feladat megoldása megkíséreltetett. S ez a *concordátumok* rendszere.

Midőn a világi uralkodók, győzve a hűbérolygarchián, oly hatalmasokká lettek, hogy a már hanyatlásnak indult pápaság részéről elnyomástól nem kellett tartaniok, belátták, hogy korlátlan hatalmuk gyakorlása által új ellenséget fognak nevelni magoknak a népekben. Szükségök volt tehát az egyház támogatására. Hogy ezt megnyerhessék, meg kellett alkudniok a pápasággal. Megalkudtak, s az alku szerződésbe

foglaltatott, minőt concordátum név alatt ismer a worms-i első ilyenmü kötés óta Európa.

E rendszer tudományosan meg nem határozható. Theoriában a pápaság ugyan fenntartja magának a főhatalmat, de a valóságban gyakran kénytelen lemondani gyakorlatáról. S a concordátum nem is más, mint megalkuvás a praktikus élet mellőzhetlen teendőire nézve. Egyegy *modus vivendi* az állam hatalom közt, mely teljes *soverainitást* igényel magának, s a pápaság közt, mely az állam feletti fenhatóságról nem akar lemondani, — hogy lehetlenné tétessék a kettő közt az összeütközés. Szövetkezés az két versengő hatalom közt, melyben elvben mindkettő fenntartja igényeit, de a gyakorlatban enged belőlök, mert közös ellenségek van: a nép; és közös érdekek: a nép szolgátságban tartása.

Ebből következik, hogy a concordátum az újkori európai absolutismus attribútuma, hogy alig van világrészünkön absolute kormányzott katolikus állam, mely ilyet ne kötött volna Rómával.

Ebből következik, hogy a concordátumok, tartalmakra nézve annyira különbözök egymástól. A pillanat körülményeitől függenek azok, s tartalmuk a szerződő felek hatalmi állása szerint változik. Hasonlítsuk csak össze I. Napoleon concordátumát az osztrákkal, — mily óriási különbség van a kettő között!

De concordátum. mint ideiglenes, az esetleges körülmények által diktált szerződés, még nem oldja meg a kérdést.

Csak elodázza.

Miután az állami s egyházi hatalom versengése, szemben a néppel, mely szabadságot követel, s mely csak a kettőnek egyesített erejével nyomható el, veszedelmes, mindkettő elhalasztja kölcsönös igényeinek érvényesítését, hatáskörének megszabását.

Ezt teszi az absolutismus. És tennie kell; mert csak oly ellensége a nép szabadságának, mint az egyház.

De az alkotmányos államhatalom nem szorul ily nyomorult kisegítő eszközökre.

Az absolut uralkodók feledték, hogy a pápaság örök idők óta ellensége volt a világi hatalomnak, s hogy csak akkor hajolt meg előtte, midőn védelmére volt szüksége. Feledték. és concordátumok kötése által meg hagyták a papság által csalni magukat úgy, mint az államot. Tették azt, mert nem az állam, nem a nép, nem a vallás, hanem az absolutismus érdekeinek hódoltak. „A katholicismus nyugodtakká, engedelmesekké teszi az embereket“ — ez volt a divatos phrázis a hatalom köreiben. S trón és oltár összeesküdtek a nép szabadsága ellen.

E szövetség már sokhelytt felbomlott, fel legújabbán a reakció classikus földjén, Spanyolországban, Ausztriában, Olaszországban.

Előttünk nem a trón és egyház hatalma, hanem az állam, szabadság és vallás az irányadók.

Sazállaméletalapelveivel ellenkezik, hogy ügyeibe más, egyházi hatalomnak befolyása legyen.

Az alkotmányos szabadság fogalma nem tűri meg, hogy idegen tényező abszolút hatalma érvényesüljön a nép felett.

A vallás érdeke pedig sürgetőleg követeli az egyház és állam egymáshoz viszonya kérdésének észszerű megoldását.

Meg kell azt oldanunk.

XII.

Az egyház és állam valódi szabadsága.

S az egyedül helyes megoldás?

Mikép lehet az államot az egyháztól teljesen elválasztani?

A gallikanizmus alapelvét, mely szerint a „lelki hatalom“ a pápát, a világi az uralkodót illeti, fentebb képtelenségnek mondtam.

És az is. Képtelenség nem csak azért, mert a két hatalmat egymástól teljesen elválasztani lehetetlen, de mindenekfelett azért, mert a *lelki hatalom* magában véve már a legnagyobb *képtelenség*.

A „hatalom“ szükségkép magában foglalja a „kényszer“ fogalmát. Akinek joga van a hatalomra, joga van, ha hatalmát más úton nem érvényesítheti, a *kényszerre* is. A kényszer oly elválaszthatlan a hatalom fogalmától, hogy emez nélküle nem is létezhetnék.

Már pedig, van-e ellenkezőbb két dolog, mint *lélek és kényszer*?

S mintán a „lelki“ dolgok itt csak vallási ügye-

ket jelenthetnek, van-e nagyobb képtelenség, mint a kényszer vallási ügyekben?

Képzeltetünk-e oktalanebb uralmat, mint egynek uralmát másnak lelke, hite, meggyőződése felett?

Van-e bűnösebb, vérlázítóbb tyrannismus, mint az, mely az embernek vallási meggyőződése felett gyakoroltatik?

A világi dolgokban, főkép a politikai téren, hatalomnak kell léteznie, s a kényszer sok esetben elkerülhetlen. Ezoly szabály, mely alól még a legszabadabb országok sem képeznek kivételt. Mert az állam ügyeinek egy bizonyos módon el *kell* intéztetniök, az ügyek intézésére befolyó tényezőknek meg kell valamiben alapodniök, különben az állam fenn nem állhat. Ha tehát a kisebbség nem akar a többség s a jogos és törvényes hatalom előtt meghajolni, ennek joga van a kényszerre.

Nem úgy a vallás terén. Mert itt teljesen közönbös a társadalomra nézve, valjon polgárai mind, vagy csak azoknak nagyobb része, megegyezik-e vallási nézeteiben vagy nem. A vallás mindenkinek teljesen magán dolga, s a társadalomra nézve mindegy, ha tagjai egy, vagy ezerféle vallási meggyőződést táplálnak lelkökben.

Az emberhez méltó létnek pedig alapfeltétele az, hogy az egyén csak azon mértékig legyen a társadalom javára szabadságában korlátozható, amennyiben azt a társadalom fennállásának lehetősége megkívánja.

A lelki hatalom létezése tehát ellenkezik az ember veleszületett természeti jogával, melynél fogva

azt hitére, vallási meggyőződésére nézve a legkorlátlanabb szabadság megilleti; s minthogy egészséges társadalmi élet csak az emberi jogok elismerésének alapján létezhetik, ellentétben áll az állami, a társadalmi lét érdekeivel.

A lelki hatalom tehát mint igazságtalan, mint jogilag s erkölcsileg képtelen, eltörlendő.

Eziránt tisztába jöven, a kérdés megoldása sokkal egyszerűbbé válik.

Vegyük fel ugyanis az állam és egyház közti viszony tekintetében képzelhető rendszereket.

Az első az, melyben az egyház felette áll az államnak. Ez a papismus rendszere, az universális theokratia, amint azt VII. Gergely megalapította s III. Ince tetőpontjára emelte. Azt hiszem, felesleges papírpazarlás volna e rendszer abszurditását ma még bizonyítani akarni.

Evvel szembe állíthatjuk azon ellenkező végletbe eső rendszert, melyet Rousseau állapít meg Contrat socialjában, s mely szerint az állam feje — kiserinte a képzelhető legkorlátlanabb hatalommal bir, — korlátlan feje az egyháznak és vallásnak is annyira, hogy még ennek dogmáit is szabni is az ő hatáskörébe tartozik. E rendszerhez némileg közel járt az angol reformált egyház a nagy forradalom előtt, midőn a király lett feje az egyháznak is, közel jár e rendszerhez mai nap Oroszország. Neki hódolt nagyrészt az óvilág, melyben a világi s egyházi hatalom rendesen egy kézben öszpontosult, s mely ennél fogva nem ismert egye-

bet theokratiáknál, vagy — mint Görögország és Róma — oly államoknál, melyekben az állam feje feje volt az egyháznak is. E rendszer képtelenségét is felesleges mutogatni.

E két véglet a civilisáció mai fokán egyszerűen lehetetlen.

Még pedig már jó idő óta. S ez öntudat szülte azon rendszert, melyben állam és egyház egymás *mellett* állnak. — Ez elv alapján ismét kétféle lehet a viszony.

Vagy az, hogy egyház és állam a lelki és világi souverainitás felett megosztoznak, — mint a gallikanizmus akarja. Ennek képtelenségét fentebb pár szóval kimutattam.

Vagy az, hogy a hatalom gyakorlása felett a népre rovasára megalkusznak, — mint a concordátumok rendszerében. Ennek is kijelöltem hiányait.

Nem is lehet jó egyik rendszer sem, mert az elv, melyen alapuloak, hibás. Hibás, mert *állam és egyház egymás mellett* folytonos küzdelmek, surlódások, kölcsönös beavatkozások nélkül *meg nem állhatnak*.

Bizonyítja a történelem.

Az egyház „szabadságot“ követel magának e rendszerben. S miben áll ez szabadság? — például az osztrák concordátum szerint abban, hogy eltörli az uralkodó tetszvényi jogát, tehát megcsorbítja az állam souverainitását, — hogy a tanügyet a papság kezébe adja, tehát a társadalom jogát egy kaszt számára confiskálja, — hogy irodalmi censurát állapít meg, vagyis

tyrannismust gyakorol a gondolatszabadság felett, — hogy a papságot kiveszi a rendes hatóságok illetékesége alól, tehát státust teremt a státusban.

Az állam függetlenséget követel magának és mit csinál? Kinevezi az egyház főtisztviselőit s így csorbítja önállását. Felhasználja az egyházat politikai célokra. Bérbe veszi az alpapságot a nép fékentartására. Összeesküszik a főpapsággal minden szabadabb törekvés ellen. Ünnepélyes alkalmakkor fényes kabátu statista csoport gyanánt szerepelteti a papságot, s a vallásból rendőri intézményt csinál, melylyel a maga ünnepeit díszíti, melyek programjának állandó két pontja: délelőtt „ünnepélyes istentisztelet“, estve nagyszerű „tűzijáték.“

Ezzé lesz Krisztus vallása az államvallások, a concordatumok hazájában. Az uralkodó protektora a papságnak, s kincsekkel, privilégiumokkal halmozza el. Az egyház főpapjai legalább is annyira nélkülözhetlenek, mint ünnepélyes alkalmaknál egy ügyes pyrotechnikus.

Szabad államban, oly népnél, mely önmagát kormányozza, e félszeg, népre úgy mint egyházra nézve lealázó, a szabadságra úgy mint vallásra nézve árthatmas állapotnak, meg kell szűnnie.

Az absolutismus még kapaszkodhatik belé, mint végső szalmaszálba, szabad országnak le kell e szégyenfoltot magáról törölnie.

Az egyházat el kell tejesen választani az államtól. De melléje rendelni a fentebbi okoknál fogva nem szabad.

Az egyház álljon alatta az államnak. De hogy ezen állami fennhatóság az egyház és vallás elnyomására ne vezessen, szűnjék meg az egyház államintézmény, a vallás államvallás lenni.

Téessék a vallás azzá, aminek lennie kell: minden embernek teljesen magán dolgává; legyen az egyház magántársulattá, és az államhatalom főfelügyeleti jogának épségben maradása mellett teljes szabadságot élvezhet.

E rendszer első consequentiája az, hogy, mint a francia forradalom megtiltá a pápához recurrálni, *minden állam egyháza szorítkozzék az állam területére s ne ismerjen maga felett külföldön lévő idegen hatalmat.* Amennyiben pedig ilyet elismer, az államnak joga van ezen idegen egyházi felsőbbség elismerését, ha az hadat izen minden világi hatalomnak, mint teszi a római. hazaárulásként büntetni.

Második az, hogy az állam, saját törvényeinek épségben tartása mellett egyenlően szabadnak és jogosnak nyilvánít területén minden vallást, minden egyházat, — mint ezt Amerikában látjuk, mint ezt Franciaországban tette a III. év alkotmánya 1795-től 1802-ig. Az államnak nincs jogasemminek vallási meggyőzését háborgatni, de joga van a vallásnak minden, saját törvényeivel ellenkező nyilvánulásait betiltani s megbüntetni. Hogy ezt néhány példával illusztráljam: nincs joga a mohamedanismust betiltani, de van joga a többnejűséget, mely törvényeivel ellenkezik, tiltani, sőt büntetni. Nem tilthatja el a nazarénusokat, kiknek vallása a fegy-

viselést tiltja, de van joga őket katonáskodásra kényszeríteni. Nem tilthatja meg a mormonok vallását, de megbüntetheti a nők közösségét; és így tovább.

Más szavakkal: a vallás teljesen, korlátlan szabad, de az egyház alá van vetve az államnak, ami alkotmányos országban azt jelenti, hogy alkalmazkodnia kell az állam törvényeihez.

E rendszer harmadik consequentiája az, hogy az államnak ellenőrzést kell az egyházak felett az egyén jogainak megvédésére is gyakorolnia. Törvényei által biztosítani kell az egyént, hogy egyik egyházból bármikor, minden nehézség nélkül áttérhessen a másikba. Meg kell őt mentenie a papság visszaéléseitől a polgári házasság által. Egyáltalában ügyelnie kell az államnak, nehogy egy egyház más egyházak, vagy saját tagjai felett kényuralmat gyakorolhason.

Negyedik consequentiája az, hogy felügyeleti joga van az egyházi fegyelem felett. *Az egyház rendszerben magán társulat. Önálló, eredeti jogosultsággal nem bír.* Jogilag tehát csak annyiban, csak oly feltételek alatt létezhetik, mely feltételek alatt az állam a maga területén egyházakat alapíttatni megenged. E feltételek az államtól függvén, ügyelnie kell, nehogy e társulat fegyelme, — más néven alapszabályai, — törvényeivel ellenkezzenek. S ha oly pontokat lát benne, melyek az állami lét cardinális érdekeivel, sőt az állam törvényeivel is ellenkeznek, — minő például a római egyházfegyelemben az, mely a papnak megtiltja a házasságot, —

nemcsak joga, de kötelessége is az ily szabályokat megsemmisíteni.

Ez lesz aztán a szabad egyház a szabad államban.

Első alapelve: *minden vallás meg van engedve az államban; egyik sem protegáltatik, egyik sem üldöztetik. Az állam mint ilyen, a vallást ignorálja.*

A második: *egyház, vagyis intézet valamely vallás számára, keletkezhetik bármennyi, ugyanazon feltételek alatt. Minden egyház magántársulat, mely a törvény megtartásának feltétele alatt teljes önállósággal bír, s szabadon végzi a maga ügyeit.*

És ez lesz valódi szabadsága az egyháznak és vallásnak. Mert szabad államban semmi, ami az állam területén van, annak törvényei alól ki nem vonható. Már pedig az alkotmányos úton létrejött *törvény teljes, kíméletlen, szigorú uralma mindenben és mindenki felett, — ez az egyetlen társadalmi állapot, mely a szabadság valódi nevét megérdemli.*

XIII.

A pápaság eltörlése.

Ez egyetlen praktice helyes, egyetlen, a szabadság érdekében üdvös megoldása az állam és egyház elválasztása kérdésének.

És mégis, sehol e rendszer Európában még megvalósítva nincs.

Volt egyszer, rövid időre a francia forradalomban, de ismét elejtetett.

S valjon az, hogy elejtetett, midőn a forradalom annyi más eszméje azóta megvalósult, nem mutatja-e e rendszer kivihetlenségét?

Nem. Amerikára, melyben e rendszer viragzik, s hatalmassá tette a vallást, hivatkozni nem akarok. Magokból az európai viszonyokból is meríthetünk ez irányban vigasztalást.

Európa népei egy század óta oly szenvedélylyel vetették magokat a politikai térre, mely előttök azelőtt. az absolutismus elismert korában el vala zárva, hogy némileg elveszték fogékonyságukat az egyházi ügyek iránt. S ha egyes helyeken vagy rövidebb idő-

szakokban mást tapasztalunk is, nem kerülheti el figyelmünket, hogy míg a 17. s 18. században az emberiség szabadsági törekvései kizárólag a hierarchia ellen irányultak, addig 1789. óta azok első sorban a politika mezején igyekeznek érvényre jutni.

Az egyházi ügyek második, sőt sokhelytt harmadik sorba szorultak.

E csekélyebb részvét és fogékonyság okozta, hogy azon általános európai reakcióban, mely a francia forradalom által támasztott világmozgalmat követte, könnyebb és teljesebb volt az egyházi, mintsem a világi reakció diadala.

Ez okozta, hogy azóta legújabb időkig a politikai reakció több országban a nép által legyőzetett, az egyházi még nem.

A 19. századnak nincs évtizede, melynek történetét szabadságharcok, politikai forradalmak ne jelölnek. Ellenben az egyházi ügyek mezején e század alig mutathat fel más mozgalmat, mint a német katolikusokét s a magyar autonomikus törekvéseiket, sőt felmutathatja az ultramontanizmus diadalait.

Mert diadalokat ült az ultramontanizmus I. Napoleon óta, ki a zsarnokság érdekében sietett konkordátumot kötni Rómával, e században akármennyit. Minden új concordátum egy ily diadala a papizmus rendszerének. Diadalt ült Austriában 1855-ben; es mindenek felett Belgiumban, mely egy szerencsétlen perczében azon bünt követte el önmaga ellen, hogy az egyházat teljesen függetlenné tette az államtól, de

az államot lekötölte az egyháznak. S ha elnézzük minő szemtelen göggel lép fel a belga egyház az állam ellen, mely meghagyta javait, sőt folyton segítyezte teljesen függetlenné tette, ha elnézzük mint vált a politikai szabadság e szép hazája az ultramontanizmus főfészkévé Európában, igazat fogunk adni a jeles Laurentnak, midőn felsohajt, miszerint „Belgium drágán megfizetett saját tapasztalásából tanulta meg, hogy az egyház szabadsága egy az állam szolgáltságával.“

S e diadalok nem mulaszták el elbizottá tenni a hierarchiát. A szerencsétlen IX. Pius 1855-ben semmisnek nyilvánítja Sardinia azon törvényeit, melyek az ő érdekeivel ellenkeznek s egyházi büntetésekkel fenyegeti a törvényeknek engedelmeskedőket. Ugyancsak ő szentsége ótalnába vette azonsardiniai érseket, ki a papi bíraskodást eltörlő törvény ellen fellázad. Ugyancsak ő szentsége rettenetes agitációt üzött Austria újabb házassági törvényei ellen.

A pápák elbizakodása s tehetetlen vakmerősége mintegy kiadott jelszó volt az ultramontanizmus alsóbb rendű bérszolgái számára; s az ultramontán irodalom oly termékeket mutat fel a 19. században, melyek akár a 15-be is beleillenének. Vannak írók, kik teljes theokrátiát hirdetnek ma is, melynek alapelvei, hogy „isten a fő uralkodó, az egyházi törvények az ő törvényei, a papi rend az ő megbizottja.“ Szerintök a püspökök ma is szolgái a pápának, kinek minden királyok, alattvalóikkal együtt engedelmeskedni kötele-

sek, kit azonban senki és semmi, még a zsinat sem kötelez. Szerintök a pápának joga van világi dolgokba beleszólni, ha a vallás érdekében jónak látja. Van aki pláne restituálni akarja a pápa azon jogát, hogy uralkodókat dethronizálhat. Miután pedig a valóság kegyetlenül megcáfolja az ittas fantázia szörnyszülötteit, az egész ultramontán had megegyezik benne, miszerint „ha az egyház néha alá is veti magát s ját tekintélyével ellenkező törvénynek, még azt azért el nem fogadta; a concordátumok sem kötik, mert *alattomban* mindig értetik a vallás érdekeit megóvó záradék.”

S ha ezen ultramontán irodalom határtalan gögjét s szentelen elbizakodottságát tekintjük, azt hihetnők, hogy a világ egy új VII. Gergely fogadására tesz előkészületeket.

Pedig a reakció nem más, mint egy saját büneinek terhe alatt roskadozó intézménynek vég erőmegfeszítése. — A férgek, melyek a repedezett fal kövei alatt tanyáznak. annak ingását érezve a felszínre futnak, kétségbeesetten keresve utat a menekülésre.

Nincs!

A 19. század egyházi reakciója végfellobanása az életnek a pápaság halálküzdelseiben. IX. Pius pedig egy VIII. Bonifác. Középszerű ész, ingatag jellem, beteges gög, mint az, és egy nagy csalódásnak képviselője, mint volt VIII. Bonifác.

A pápaságnak megszámínlvák napjai.

A közvéleményben már magokat leélt eszmék még egy ideig élni szoktak a gyakorlati élet konkrét intézményeiben. Ez magyarázza meg azt, hogy a pápaság még létezik.

De elérkezett végre az időpont, melyben meg kell szűnnie.

Sokáig tartott, mert alapja tartós volt: a tudatlanság. Egyetlen jogcíme a nép kétségbeejtő butasága volt, mely azt tűrte és elismerte. És ha még a butaság arany korában is 1000 évre volt szüksége, hogy hatalmát elismertesse, — valjon a civilizáció mai fokán mennyi időre lesz szüksége a népnek, hogy ez elismerést tőle elvonja?

Valamely institúció jóvá nem tehető súlyedésének egyik biztos jele az, ha terjedelméből nem, de hatalmából veszít. A territoriális veszteségnek lehetnek külső okai, a hatalom intenzitásának csökkenése mindig az institúció rosszságát, ferdeségét jelenti. S valamint Magyarországon a nemesség tán soha annyira elterjedve nem volt, mint ma, midőn boldog boldogtalannak osztogatják a pergament, s mégis soha csekélyebb jelentőséggel, befolyással nem bírt, mint ma: úgy a pápaság, bár a katolikus egyháznak ma sokkal több híve van, mint volt III. Ince idejében, mégis már árnyékául is alig válik be a hajdani hatalomnak.

A pápaság világi fensősége megfelelt a középkor uralkodó eszméjének: a butaság és lelki szolgaság tanainak. A felvilágosodás és szabadság szelleme előtt el kell buknia.

És el fog bukni. Azon részvétlensége a népnek az egyházi ügyek iránt, mely századunkban az ultramontan reakciót lehetővé tette, fokenként szünni kezd a szabadság diadalával. Olaszország már elfoglalta a pápaság által bitorolt Rómát, Austria kormánya már széttepte a konkordátumot, Spanyolország felmondta a szolgaságot Rómának, mióta Izabelláját elüznie sikerült.

A szabadság minden diadala a politikai téren fegékonyabbá teszi a népet az egyház ügyeiben való szabadság iránt. Hígvelejü uralkodók ezentúl még köthetnek concordátumot Rómával, IX. Pius gyárthat szekérszámra átokbullákat s hadonázhat a légben mankóvákorhadt kormánybotjával, — csak kettőt érhet el az ultramontanizmus; sőt e kettőt már el is érte.

Az első az, hogy ő szentségét nevetségessé tegye, mint tette már is eddig.

A másik meg az, hogy ma már a világ túlnyomó, erkölcsi s értelmi tekintetben legnagyobb része, megvetéssel fordulva el azon tehetetlen paptól, ki csak epés szitkaival tisztátalanítja a levegőt, — azt mondja magában: „a pápaság rám nézve többé nem létezik.“

És ezzel a pápaság erkölcsileg megszűnt létezni.

XIV.

A magyar törvényhozás feladata.

Igen, erkölcsileg ma már megszűnt létezni a pápaság mindenkre nézve, kinek lelkében a becsületes hazafiság érzelme a felvilágosodás jótékony hatalmával párosul.

De ez még nem elég.

A pápaság erkölcsi megsemmisülésének, melyet bűnei nagysága által önmaga okozott, a tényleges életben is nyilatkoznia kell.

A népnek, az államnak organumai vannak, melyek azt képviselik.

Alkotmányos országban a nép ezen organumainak kötelezősége a nép meggyőződéseinek kifejezést adni.

A nép ezen organumai az alkotmányos kormány és törvényhozás. másként az állam-hatalom.

Ma tehát minden egyes állambatalomnak kötelessége hozzájárulni a pápaság tényleges megszüntetéséhez, azáltal, hogy tőle úgyis mint világi, úgyis mint egyházi hatalomtól, *elismérését megvonja*.

És ha ezt teszi, nem vádolható az egyház szabadságának megsértésével; mert valamely egyház szabadsága nem állhat abban, hogy annak feje büntetlenül hadat izenhessen a jogos és törvényes hatalomnak.

Ez a papi bűn szabadsága, nem az egyház szabadsága volna.

A római egyház pedig hadat izen az államnak, midőn megtagadva souverainitását, a pápának fennhatóságot követel felette.

A római egyház az állam elleni lázítás bűnét követi el mindazon dogmái által, melyekben a híveknek hinni parancsolja a pápa fennhatóságát.

Ezen lázítást büntetni, ezen, az állam ellen írtó háborút hirdető egyházi hatalom fejétől az elismerést megtagadni: kötelessége minden államhatalomnak; kettős kötelessége egy szabad államnak; önmaga, és a világszabadság érdekei iránt.

„A kath. egyház reformja a liberalismus és demokratia szellemében egyik legnevezetesebb ténye lett volna. és — lesz a 19. századnak. S azon ország, mely merészen megteszi az első lépést, mely ezáltal jelt ad az egész világnak a mozgalomra, ezen ország világfontosságra emelkedhetik az emberi civilizáció történetében. . . . “

„Az egyházreform ügye kiváló fontosságot nyer azért, hogy közös ügye az egész világnak. S ha e

téren lenditünk valamit, ha e téren haladunk, nemcsak saját hazánknak teszünk közvetlen jót, de teszünk az összes emberiségnek. És sem akkor, midőn másfél százezer emberünk védte Európát a török ellen: sem akkor, midőn a protestantizmus vallásszabadságáért harcoltunk, nem tettünk oly nagy szolgálatot az emberiségnek, mint tennénk azáltal, ha a liberális egyházreformot megindítjuk.

„Ne mondjátok erre azt, hogy — mi közünk nekünk a külvilághoz, az emberiséghez? — Ami szolgálatot valamely nép az emberiségnek tesz, azt teszi önmagának. Mert egy népnek, mint nemzeti egységnek, világtörténelmi szerepe azon haszontól függ, melyet az összes emberiség ügyének hajt. Oly nép, mely rövidlátó önzéssel magába vonulva, nem tett semmit másért, csak magáért, sohasem volt hatalmas, tekintélyes. Valamely nemzetnek befolyása, hatalmi állása a világban, s ezáltal fennmaradásának történelmi szükségége attól függ, mennyire képes saját szükségességéről a világot meggyőzni.“ — —

„Az egyházreform kérdése oly emeltyű, melylyel hazánkat világtörténelmi helyzetre emelhetjük.“

Igy szól Toldy István „Egyházreform“-jában, és e szavak soha annyira igazak nem voltak, mint ma, midőn a zsinat legújabb dogmái által úgy az állam és egyház közti viszonyoknak, mint az egyház reformjának kérdése élére állítottatott, midőn a római papság a csallhatatlanság kimondása által egyenesen kényszeríti

az államhatalmat erélyes rendszabályokhoz nyúlni az egyház veszélyes tervei ellen.

A magyar törvényhozásnak, ha megérti egy szabad nemzet missióját, ha fel képes emelkedni egy világtörténelmi fontosságú események által teremtettt helyzet magaslataira: ki kell mondania, miszerint Magyarország többé a római pápát el nem ismeri!

Újabban több oldalról tanácsoltatott a magyar kormánynak, hogy a jus placeti hathatós alkalmazása által igyekezzék élet elvenni a zsinat legújabb végzéseinek.

A tanács praktikusnak látszik, és mindenestre meg fogja nyerni mindazok tetszését, kik a gyávaságban bölcseséget találnak.

Már pedig megelégedni a tetszvényi jog fegyverével ép oly gyöngeség mint eszélytelenség volna.

Gyöngeség, mert kiengesztelhetlen ellenséget kí-mélni, annyi, mint önnagunkat megrontani, annyi mint gyáván lemondani érdekeink jogosultságáról. Mert a placetum *negatív* fegyveréhez nyúlni oly *positív* támadással szemben, minőt a zsinat legújabb dogmái intéznek az állam ellen, annyi, mint a nép erejét a pusztán védelmi posztóba kényszerítés által lekötöni. Igaz ugyan, hogy szerepünk nem lehet más, mint a védelem, miután a támadás a papság részéről történt; de igaz az is, hogy csak az oly védelem lehet hathatós,

mely támadással van összekötve. Így áll ez a harc-
térén, így a politika mezején.

A tetszvényi jog negatív bástyái mögé vonulni
akkor, midőn az ellenség a nyílt térről ostromolja fa-
lainkat, s nem merü vele a sikon szembeszállani, —
ez gyávaság.

De ép oly eszélytelen volna e rendszabálylyal
megelégedni.

Mert azon két ok, melyet a pápaság el nem ismerése
ellen felhozni lehet, az t. i. hogy azáltal az egyház
szabadsága s egyesek vallási meggyőződése megsérte-
tetik, és hogy azáltal az állam maga ellen reaktiót
idézne elő: ép úgy szól a tetszvényi jog gyakorlata
ellen.

Az egyház szabadságát, már t. i. amit az ultra-
montánok ez alatt értenek, helyesebben: a papuralmat
a placetum szintén korlátozza.

Egyes embert a placetum ép úgy megbotránkoz-
tathat, mint a pápaság el nem ismerése, mert aki hisz
a csallhatatlan pápában, az a placetum jogát is bitor-
lásnak fogja tekinteni.

Az állam ellen a placetum hathatós alkalmazása
ultramontán körökben ép úgy reaktiót fog szülni,
mint a pápaság el nem ismerése. Hiszen a római zsi-
nat ugyanazon dogmatikai constitutiója, mely a pápa
csallhatatlanságát kimondja, a *jus placetit* is elátkozza !*)

*) „A római pápa legfelsőbb hatalmából, melylyel az egész egy-
házat kormányozza, továbbá ama joga következik, hogy e hivatása teljesí-
tésében az egész egyház pásztoraí és nyájjaival szabadon közlekedhessek,

Akkor pedig, midőn a gyöngébb rendszabály ugyanazon hátrányos következményeket szüli, melyeket a gyökeres előidézne: akkor a *gyökeres javítás* helyett a *foltozás* munkájára vállalkozni oktalanság és gyávaság.

A magyar törvényhozás feladat tehát, ha becsületére akar válni egy nemzet szabadságszeretetének s intelligentiájának, az, hogy: vonja meg elismerését a pápától, vagyis hogy Magyarországra nézve nyilvánítsa megszűntnek a pápaságot.

És ha ezt teszi, halhatatlan érdemeket fog szerezni magának úgy Magyarország, mint az összes emberiség szabadsága körül.

És ha ezt teszi, oly szolgálatot fog tenni a keresztyénségnek, minőt még a német nemzet sem tett a reformáció által.

Mert valjon mi volt a keresztyénség kezdetben. és minek köszönhette gyors felvirulását?

A keresztyénség kezdetben őszinte törekvés volt az igazság után, az elnéző szeretet isteni vallása. A keresztyénség kezdetben a szabadság elveit tűzte

hogy általa az üdv útjára vezéreltessenek. Ez okból kárhozhatjuk és elvetjük azok nézetét, kik azt mondják, hogy a legfelsőbb egyházfőnek a pásztorok és nyájakkal való közlekedésért szabad megakadályozni, vagy kik alávetik őt a világi hatalomnak, azt állítván, hogy ami az apostoli szék nagy tekintélye által az egyház kormányzatára megállapíttatik, annak nincs értéke s érvénye, hacsak a világi hatalom placetumja meg nem erősíti, — így szól a dogma, és végül hozzáteszi: „Ha azonban valaki, — mitől Isten mentsen, — merészelne ezen definióknak ellenmondani: anathema sit!”

zászlajára szemben a római imperium despotismusaival. A keresztyénség kezdetben csak az erkölcsi embert ölelte fel, csak ott kereset tért munkásságának, hova az állam karja nem bírt elérni.

És mivé lett a keresztyénség ma, Róma papjainak kezében?

Azon vallás, melyet Róma hirdet, nem az igazság, hanem a papi hatalom felé való törekvés. Alapja nem az evangelium többé, hanem a pápaságról szóló kánonok. Krisztus egy betűt sem tudott azokból, mik ma Róma tanainak alapját képezik.

Róma vallása nem a szeretet, hanem a gyűlölet vallása; minden máshitűek, s az emberiség díszei ellen való gyűlöleté.

Róma vallása nem általános vallás többé; türelmetlensége által azt egy felekezetté törpítette.

Róma vallása nem a szabadság és haladás vallása, mint volt Krisztus keresztyénsége, hanem a zsarnokság és stabilizmus vallása.

Róma kezében a keresztyénség oda silányult, amivé a zsidó vallás Krisztus korában: nem isten, hanem a papi hatalom kultusává.

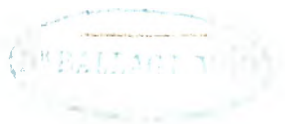
Róma papjai úgy befertőztették a keresztyénséget, hogy annak alapítója ma undorral fordulna el a gyűlölet, bitorlás és bűn azon tanaitól, melyek nevében hirdettetnek!

S azért, ha van még lehetőség rá, hogy a keresztyénség, megtisztulva azon szennyes hamisításoktól,

melyeket rajta a papizmus rendszere elkövetett, eredeti tisztaságába visszaállíttassék: e munkában az első teendő a pápaság eltörlése.

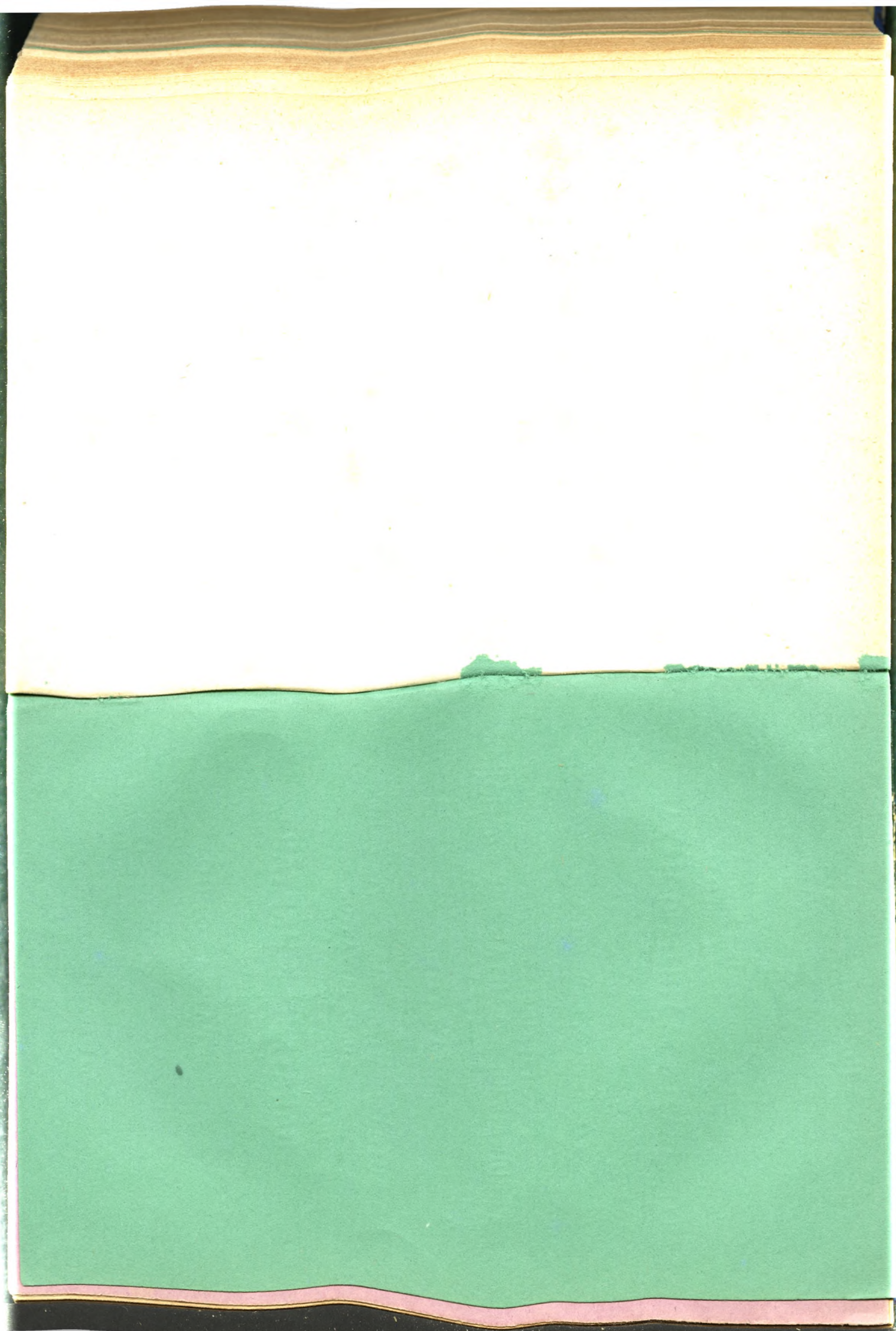
Boldog azon nép, melynek lehetővé tétetett e nagy munka dicsőségében osztozni!

Magyarország népe elvárja képviselőitől, hogy kötelességöket teljesítsék.

TARTALOM.

	Lap
I. A csálhatatlanság kimondatott!	5
II. Állam és egyház a keresztyénség első századaiban	11
III. Állam és egyház Mohammedtől VII. Gergelyig .	25
IV. VII. Gergely és politikája	38
V. Állam és egyház VII. Gergelytől VIII. Bonifácig	49
VI. VIII. Bonifác és kora	59
VII. Állam és egyház az új korban	65
VIII. A történelem tanulságai	74
IX. Állam és egyház a római zsinat után	80
X. Állam és egyház elkülönítése	86
XI. A gallikán rendszer s a concordátumok	91
XII. Az egyház és állam valódi szabadsága	97
XIII. A pápaság eltörlése	105
XIV. A magyar törvényhozás feladata	111

Heckenast Gusztáv

könyvkiadó-hivatalában Pesten megjelent s minden könyvtárban kapható :

BARÁTFÜLEK.

Szent elmélkedések, a papság vérszomja, az inquisitio gaztellei, az új syllabus három kódásai és a zsinat egyéb botrányai felett.

Igazhivők számára írta Papramorgó.

Három füzet. — Egy-egy füzet 80 kr.

COELIBÁTUS ÉS POLGÁRI HÁZASSÁG.

TARTALMA:

I. A gazdaszenny. Egyház-történeti tanulmány. II. Egynémely főtiszt. és nagyságos agyvelőnek rajnos aherrátiói a polgári házasság dolgában. Tiszteletlen polemia.

ÍRTA

PAPRAMORGÓ, a „Barátfülek“ szerzője.

166 lap 8-rét. — Ára füzve 1 ft.

PAPRAMORGÓ PÉTER

PRÉDIKÁCIÓI A MAGYAR NÉP SZÁMÁRA.

ELSŐ FÜZET TARTALMA:

A katolikus autonomiáról, a népoktatásról és a pápa csalhatatlanságáról.

Ára füzve 40 krajczár.

A KATHOLIKUS

EGYHÁZI AUTONOMIA ÉS VESZÉLYEI.

TOLDY ISTVÁNTÓL.

116 lap, 8-adrét. — Ára füzve 80 krajczár oszt. ért.

BARÁTFÜLEK NAPTÁRA.

Igazhivők, papimádok,

papfiak és papnék számára a sz. lélek sugallatára

szerkeszté PAPRAMORGÓ.

TARTALOM. Róma. — Az 1871-dik évnök uralkodó plánétája : Jupiter Capitolinus, alias Pius fulminatorius impotens. — A tizenkét hónap humorisztikusan előadva (tizenkét képpel). — A tolvajkules. — A bűn szabadsága vagy keresztény katolikus erkölcesen. — Az önzés apotheozisa. — Szabad gyilkolás. — A család szabadsága. — A levéltitok megsértésének szabadsága. — Vita a csalhatatlanság felett (három képpel). — Ehes disznó makkal álmodik (egy képpel). — Mi volna jobb? Ha a coelibátus megmarad? Vagy ha eltöröltetnék? (két képpel). — Az üldözött papság a szónoklatban és a valóságban (két képpel). — Római pattantyúk. — A gyónatószerk fertelmek. — Ujjonnan felfedezett sz. ereklyék.

Ára 50 krajczár oszt. értékben.

Pest, 1871. Nyomatott Heckenast Gusztávnál.

